

Namsos kommune
Nåavmesjenjaelmien tjjelte

Kulturmiljøplan for Namsos kommune 2022 - 2027

Temaplan med tiltak

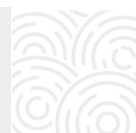
Høringsutkast

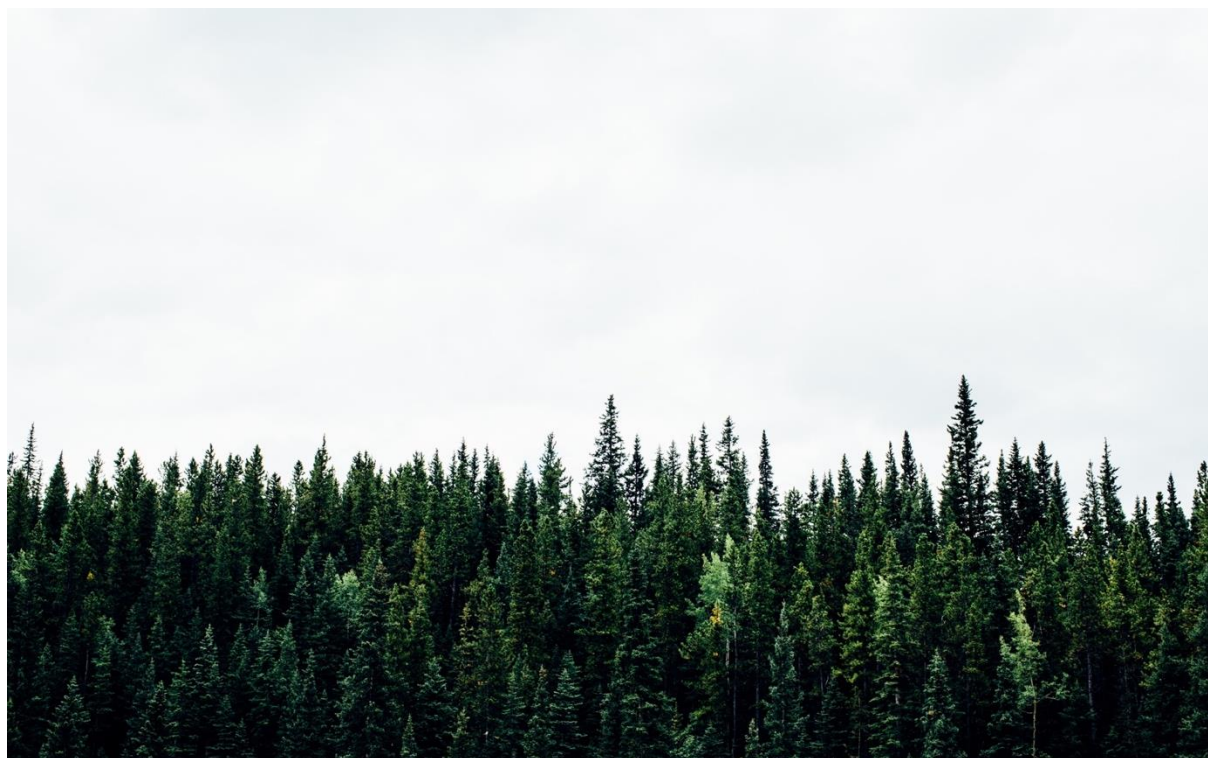
Foto og layout kan endres i endelig versjon

Innhold

Innledning.....	3
1. OM KULTURMILJØFELTET.....	5
Føringer	5
Kommunens mål for kulturmiljøfeltet.....	7
Planarbeidet	7
Sentrale begreper og lovverket.....	9
Aktørene på kulturmiljøfeltet.....	13
2. KULTURMINNER OG KULTURMILJØER I NAMSOS.....	15
Bygg og bosettinger.....	15
Naturnæringer	26
Industrinæring	44
Kommunikasjon og ferdsel.....	57
Kultur og Fritid.....	63
Religiøse og hellige steder	68
Krigsminner	75
3. HANDLINGSDDEL:	77
Prioriterte kulturlandskap, kulturmiljø, kulturminnetyper og kulturminner	77
Virkemidler for vern og bevaring	79
Tiltak	85
Konsekvenser	90
LITTERATUR OG KILDER.....	91
Vedlegg.....	91

Innledning

Kulturmiljøplanen har ulike funksjoner, og den viktigste er som et verktøy for kommunens arbeid på kulturmiljøfeltet. Den skal angi en retning og prioritere tiltak. Den er også et bidrag til arbeidet med kommuneplanens arealdel. I tillegg kan den brukes som et oppslagsverk for kulturminner og kulturmiljøer i kommunen, og bidra til å gjøre kommunens historie kjent for flere innbyggere, som igjen kan bidra til en felles identitet og stolthet.

Planen er bygd opp i tre deler, hvor den første gir en kort innføring i kulturmiljøfeltet nasjonalt, føringer som påvirker det lokale arbeidet, og mål og prosess for denne planen. Her presenteres også sentrale begreper og aktører som er gode å ha med seg i den videre lesningen. Del to gir en tematisk oversikt over kulturminner og kulturmiljøer i Namsos kommune som vurderes som verneverdige. Oversikten er ikke uttømmende. Det finnes flere kulturminner, både kjente og ukjente. Utvalget som er gjort til denne planen skal trekke frem noen av de viktigste og mer autentiske, og skal samtidig vise et mangfold både geografisk, tidsmessig og tematisk. Beskrivelsen av de ulike kulturminnene og kulturmiljøene er heller ikke utfyllende, men er ment å gi en kort og enkel beskrivelse, slik at planen skal bli mest mulig oversiktlig. Planens tredje del er en handlingsdel med tiltak, som beskriver hvordan kommunen kan bidra til at kulturminner og kulturmiljøer tas vare på og formidles. Det er ønskelig at arbeidet på det lokale kulturmiljøfeltet skal utvikle seg videre, og som en ser av tiltakene, handler det ikke bare

om å ivareta og formidle kunnskap om kulturminnene og kulturmiljøene som beskrives i denne planen, men om å definere de områdene en fremdeles mangler kunnskap, og hvordan en skal jobbe med å hente inn mer kunnskap på feltet.

1. OM KULTURMILJØFELTET

Føringer

Nasjonale mål for kulturmiljøfeltet

I St. meld. 16 (2019-2020) ble tre nye nasjonale mål for kulturmiljøpolitikken lagt frem:

- Alle skal ha mulighet til å engasjere seg og ta ansvar for kulturmiljø (Engasjement)
- Kulturmiljø skal bidra til bærekraftig utvikling gjennom helhetlig samfunnsplanlegging (bærekraft)
- Et mangfold av kulturmiljø skal tas vare på som grunnlag for kunnskap, opplevelse og bruk (Mangfold)

Regionale mål for kulturmiljøfeltet

Regional plan for kulturmiljø i Trøndelag har som hovedmål at; *I 2030 engasjerer trønderne seg i et mangfold av godt bevarte kulturmiljø.* FNs bærekraftsmål er lagt til grunn for at god forvaltning av kulturmiljø skal bidra til en bærekraftig samfunnsutvikling.

I vedlegget *Mangfoldige Trøndelag* gir fylkeskommunen en oversikt over viktige kulturmiljø, kulturlandskap og fartøy fra fylkets historie, fra eldre tid til vår egen tid. Oversikten begrenser seg til kulturmiljø, kulturlandskap og fartøy som har regional og nasjonal verdi. I tillegg er noen av internasjonal verdi. Det er forventet at kommunene legger denne oversikten til grunn i areal- og miljøforvaltningen. Kulturmiljøene som er trukket fram fra Namsos kommune er alle tatt med i denne planen. Fylkeskommunen har også som mål å utarbeide et infoark der området er beskrevet og vist på kart.

I den kulturminnefaglig vurdering av områdene er det blant annet lagt vekt på at kulturmiljøet forteller en vesentlig del av Trøndelags historie. Det er lagt vekt på høy verneverdi basert på etablerte utvalgskriterier i kulturminneforvaltningen som sjeldenhet, alder og autentisitet, kunnskapsverdi, opplevelsesverdi, identitetsverdi, bevaringstilstand og kunstnerisk/arkitektonisk verdi. Det er også lagt vekt på samiske og nasjonale minoriteters kulturminner. I Namsos kommune trekkes følgende kulturmiljø frem:

- Åsneset: Glassverkshistorie og landbruk
- Namsos sentrum Gjenreisningsbyen
- Hestvika: Sørsamisk bosetting ved Namdalskysten
- Spillum Dampsag- og høvleri
- Brakstadøyene: verdifullt kulturlandskap
- Smines: jordbrukslandskap ved fjorden og fornminnesti
- Straumingen, hjemmehavn Brakstad

NB! Listen er enda ikke vedtatt

Fotefar mot nord

Fotefar mot nord er en veiviser til 10 000 år med historie i Nord-Norge og Namdalen. Dette ambisiøse kulturminneprosjektet ble påbegynt på 1990-tallet, og hver av landsdelens da 103 kommuner valgte ett kulturminne eller kulturmiljø som sitt Fotefar. Fotefarene ble tilrettelagt med kulturstier, skilt eller utstillinger samt en informasjonsbrosjyre med informasjon. Oppfølgingen av lokalitetene har siden variert. Noen av Fotefarene er preget av slitasje og manglende vedlikehold, mens andre er satt i stand. De tidligere kommunene Namsos, Namdalseid og Fosnes hadde vært sitt fotefar, noe som innebærer at det i dag er tre fotefar i kommunen. Alle bærer preg av slitasje, lite vedlikehold, og er lite kommunisert.

Trøndelag fylkeskommune, Nordland fylkeskommune, Troms og Finnmark fylkeskommune og Sametinget samarbeider om revitalisering av prosjektet Fotefar mot nord gjennom et forprosjekt som startet i april 2021. Namsos kommune må gjøre en vurdering av om alle fotefarene skal føres videre, og i tilfelle på hvilken måte.

Kommuneplanens samfunnsdel

Kommuneplanens samfunnsdel har lagt FNs bærekraftsmål til grunn, og beskriver kommunens satsingsområder med delmål og tiltak. Noen skal følges opp i kulturmiljøplanen, mens andre kan tiltak i kulturmiljøplanen bidra til å gjennomføre. Namsos kommune har to overordna hovedmål:

1. Innbyggeren er «sambygger» i Namsos kommune

De siste årene har fokuset vært på det offentlige dialog med innbyggerne, frivillighetens bidrag, innbyggerne som ressurs, og å utvikle arenaer for «samskaping». Dette er godt samstemt med det nasjonale målet for kulturmiljøfeltet om at alle skal ha mulighet til å engasjere seg og ta ansvar for kulturmiljø, og fylkeskommunens mål om at trønderne engasjerer seg i et mangfold av godt bevarte kulturmiljø. Dette legges også til grunn for mål 1 i denne planen.

2. Namsos kommune har vekst- og utviklingskraft

Dette innebærer blant annet at det skal legges til rette for vekst og utvikling i hele kommunen, og styrkene skal utnyttes i alle deler av kommunen. Namsos kommune skal være med på omskifting til et grønt samfunn, og være en foregangskommune innen miljø- og klimatiltak. Dette samsvarer med Nasjonale mål for kulturmiljøfeltet om at det å ta vare på kulturmiljøet samtidig bidrar til en bærekraftig utvikling gjennom helhetlig samfunnsplanlegging. Det legges også til grunn for mål 2 i denne planen.

Under listes de delmålene og tiltakene i kommuneplanens samfunnsdel som kulturmiljøplanen kan bidra til å nå:

Delmål – utvikling av kommunens tettsteder

- Ivareta, verdsette og synliggjøre Namsos by sin status som gjenreisingsby

- Ivareta og styrke Namsos sin rolle som attraktiv handels- og regionby for innbyggere, næringsliv og besøkende.
- Prioritere varierte og levende møteplasser i nærmiljøet, med ulike aktiviteter og tilbud

Delmål – kultur, inkludering og frivillighet

- Sikre et bredt og inkluderende kulturliv, hvor alle gis anledning til å skape, delta og oppleve
- Utvikle samarbeidet mellom kommune og frivillighet, lag og foreninger
- Namsos kommune vil prioritere samarbeid med reiselivsorganisasjoner og aktører som jobber med opplevelsesbaserte aktiviteter, og jobbe med omdømmebygging og attraktivitetsutvikling av kommunen

Delmål – sørsamisk språk, kultur og samfunnsliv

- Innhente og dele kunnskap om sørsamisk kultur, språk og samfunnsliv, inkludert samiske kulturminner
- Kartlegge, merke og skilte/synliggjøre og ivareta sørsamiske kulturminner og sette dette i sammenheng med andre kulturminner og øvrig lokalhistorie.

Delmål - utvikling av et aldersvennlig samfunn

- Benytte og involvere alle innbyggerses, ressurser og motivasjon i utviklingen av gode lokalsamfunn

Delmål – overordnet arealbruk

- Namsos kommune skal bevare spesielle og uerstattelige verdier i natur, kulturlandskap og kulturmiljø
- Avsette hensynssoner for fredede kulturminner og øvrige kulturminner i kommunen

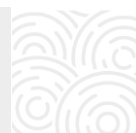
Kommunens mål for kulturmiljøfeltet

1. Forvaltning og formidling av kulturminner og kulturmiljø skjer i samarbeid med kommunens innbyggere, frivillige lag og foreninger
2. Kulturminner og kulturmiljø benyttes som ressurser i kommunens arealplanlegging og utviklingsarbeid
3. Økt kunnskap om kulturminner og kulturmiljø bidrar til innbyggernes felles identitet, stolthet og bolyst
4. Et representativt utvalg kulturminner har et formelt vern gjennom bestemmelser i kommuneplanens arealdel.
5. Kompetansen og tverrfaglig samarbeid på kulturmiljøfeltet er økt i kommunens administrasjon.

Planarbeidet

Bakgrunn:

I 2016 intensiverte Riksantikvaren arbeidet for å styrke kulturminnearbeidet gjennom prosjektet KiK – kulturminner i kommunene frem mot 2020. I samarbeid med

fylkeskommunen fikk Fosnes, Namsos og Namdalseid kommuner økonomisk støtte til å utarbeide kulturminneplaner, som alle ble vedtatt i 2019.

Fellesnemda Nye Namsos behandlet sak om Kulturminneplan i Nye Namsos 23.05.2019 og fattet følgende vedtak:

Vedtatte kulturminneplaner i Fosnes, Namsos og Namdalseid vil utgjøre kunnskapsgrunnlag for felles tiltaks- og handlingsplan for Nye Namsos. Denne tiltaksplanen legges fram for politisk behandling første kvartal 2020.

Senere ble det tydelig at det er behov for å hente inn mer kunnskap på noen områder; Samiske kulturminner, krigsminner og det geografiske området Lund, som før kommunesammenslåingen var en del av Nærøy kommune, hvor det ikke var utarbeidet en kulturminneplan. Det ble tydelig at det var behov for én felles kulturminneplan for vår nye kommune, for å få en bedre og mer helhetlig oversikt, se behov og gjøre prioriteringer, og bidra til styrking av en felles identitet og stolthet. Namsos kommune søkte derfor og mottok midler under Riksantikvarens KiK-satsning for arbeidet med å slå sammen de tre tidligere kulturminneplanene til en plan.

Organisering og medvirkning

En prosjektgruppe bestående av saksbehandler fra Plan- og byggesak, rådgiver fra Natur og næring, distriktskonservator fra Museet Midt og prosjektkoordinator fra Kultur og inkludering har drevet planprosessen. De har gjennomført befaring og gjort vurderinger rundt planens prosess, innhold og form.

Det er gjennomført to møter med historielagene. Ett ved oppstart og ett i forkant av høringsrunden. Flere av historielagene har også bidratt i innhenting av kunnskap på de tre områdene som var mangelfulle i planen. Innhenting av denne kunnskapen ble organisert på ulike måter. Under gis en kort gjennomgang:

Samiske kulturminner:

En referansegruppe bestående av representanter fra de tre reinbeitedistriktene; Vestre Namdal Reinbeitedistrikt, Østre Namdal Reinbeitedistrikt og Fosen reinbeitedistrikt, Sørsamisk kulturforening, Sametinget og Botnan- og omegn historielag gjennomførte to digitale møter.

Området Lund:

Prosjektkoordinator var i dialog med leder for Lund Grendelag for å kartlegge aktuelle kulturminner, og prosjektgruppa gjennomførte en befaring på et utvalg av disse.

Krigsminner:

Prosjektkoordinator har hatt møte og dialog med Namsos Bys' historielag.

Planens form

Kulturmiljøplanen utformes som en temaplan med tiltak som beskrevet i kommunens planstrategi. Tema som skal dekkes i planen er bygg og bosettinger, industrinæringer, naturnæringer, spor av samisk aktivitet, kommunikasjon og ferdsel, kulturminner knytta til kultur og fritid, religiøse og hellige steder, krigsminner og andre kulturminner som naturlig hører inn under denne planen.

For å sikre at de kulturminner og kulturmiljø som blir prioritert i denne planen får et vern, vil det i planens handlingsdel foreslås bestemmelser og retningslinjer som kan innarbeides i Kommuneplanens arealdel.

Kulturmiljøplanen legger opp til en prioritering av kulturminner og tiltak som strekker seg over neste valgperiode. Det vil si at den vil være gjeldene i 5 år, fra 2022 til og med 2027.

Avgrensning og utvalgskriterier

De tre tidligere kulturminneplanene danner utgangspunktet for denne planen, og dermed en avgrensning. I tillegg er det valgt å hente inn og inkludere mer kunnskap om sørsamiske kulturminner, krigsminner og kulturminner og kulturmiljøer i det geografiske området Lund, som beskrevet ovenfor. Noen kulturminner og kulturmiljøer er også inkludert etter innspill fra historielagene.

Det er lagt vekt på de nasjonale målene for kulturmiljøfeltet hvor helhet og miljøer vektlegges mer enn enkeltobjekter. Flere enkeltobjekter har likevel en verdi som formidlere av kunnskap eller opplevelser, og er med i planen. Kulturminnene og kulturmiljøene som er tatt med i planen skal representere et mangfold når det gjelder tema, geografi og tidsdybde, men med et fokus på nyere tids kulturminner.

De tre kulturminneplanene fra 2019 er bygget opp ulikt tematisk, noe som innebærer en skeivfordeling innenfor noen av temaområdene i denne planen. Dette er tydeligst når det gjelder kystnæring og landbruk, men også andre temaer. Det er lagt inn tiltak i handlingsplanen for å følge opp dette.

Sentrale begreper og lovverket

Kulturminne

Kulturminner er alle spor etter menneskers liv og virke i vårt fysiske miljø, og kan være alt fra historisk bygningsmiljø til et arkeologisk funnsted. Begrepet omfatter også steder det knytter seg historiske hendelser, tro eller tradisjon til. Kulturminner kan for eksempel være bygninger, hager, gravhauger, helleristninger, båter eller veifar. Disse kan være fra tidligere tider eller fra vår egen tid, og det skilles mellom faste og løse kulturminner.

Landskap

Samlebetegnelse på våre omgivelser som ligger utendørs, både naturgitte og menneskeskapte. Landskapet er forma av samspillet mellom mennesket og naturen.

Kulturmiljø

Et område der kulturminner inngår som del av en større helhet eller sammenheng. Begrepet kulturmiljø kom inn i kulturminneloven i 1992. Kulturmiljø kan en finne både i byer og tettsteder, i jordbrukslandskap og i skog og utmark. Eksempel på dette kan være et byområde, ei setergrend, et fiskevær eller et industriområde med fabrikker og bosetning. Naturelementer med kulturhistorisk verdi kan også være del av et kulturmiljø. Det er den totale kulturhistoriske verdien av miljøet mer enn enkeltobjektene i seg selv, som kan være avgjørende for om en finner et slikt miljø verneverdig.

I tidligere omtalte St. meld. 16 (2019-2020) *Nye mål for kulturmiljøpolitikken* innføres begrepet «kulturmiljø» som samlebetegnelse for hele feltet. Samlebetegnelsen dekker begrepene «kulturminner, kulturmiljøer og landskap» og brukes når feltet omtales som helhet. Kulturmiljøbegrepet understreker betydningen av helhet og sammenheng, samtidig gjøres tilknytningen til den øvrige klima- og miljøpolitikken tydeligere.

SEFRAK

SEFRAK er en forkortelse for *Sekretariatet For Registrering Av Faste Kulturminne i Norge*. Rundt år 1980 ble det foretatt en landsomfattende registrering av alle hus eldre enn ett hundre år. Registeret danner grunnlag for byggesaksbehandling, men mange av de såkalte SEFRAK-byggene har i senere tid blitt restaurert, modernisert eller er borte. Registreringen må derfor ses som et tidsbilde på hvordan ting var akkurat da registreringen ble foretatt. Det bør gjøres en gjennomgang og oppdatering av SEFRAK-registret for å forenkle byggesaksbehandlingen.

Kulturminneloven

Kulturminneloven forvaltes av Riksantikvaren, fylkeskommunene og Sametinget. Kulturminneloven er en særlov. Det innebærer at kulturminnelovens formål skal veie tyngst når det fattes vedtak etter annen lov som bevarer kulturminner og kulturmiljøer.

Automatisk fredet kulturminne

Kulturminneloven § 4 definerer kulturminner som er automatisk fredete. Dette er kulturminner fra oldtid og middelalder (inntil år 1537). Samiske kulturminner fra år 1917 eller eldre, og stående byggverk med opprinnelse fra perioden 1537-1649, dersom ikke annet er bestemt av vedkommende myndighet.

Fredet kulturminne

Kulturminner og kulturmiljøer som er fredet, eller foreslått fredet, har høy nasjonal verneverdi. Nyere tids kulturminner kan sikres gjennom vedtaksfredning etter

kulturminneloven eller de kan forskriftsfredes. Det er også mulig å frede helhetlige kulturmiljø. Et vedtaksfredet kulturminne fredes gjennom enkeltvedtak etter kulturminneloven. Vedtaksfredninger kan omfatte alle faste kulturminner yngre enn 1537 og fartøy. Større løst inventar kan fredes sammen med byggverk eller anlegg. At et objekt er forskriftsfredet betyr at objektet ikke er fredet gjennom enkeltvedtak. Forskriftsfredning gjelder byggverk og anlegg i statens eie fra omkring 1537 og fram til i dag.

Vernede og verneverdige kulturminner

Et verneverdig eller bevaringsverdig kulturminne er et kulturminne som har gjennomgått en kulturhistorisk analyse og blitt vurdert som verneverdige. Et formelt vern kan gjøres ved regulering til vern etter Plan- og bygningsloven. De aller fleste verneverdige bygninger har imidlertid ikke noe formelt vern.

Plan- og bygningsloven

Kommunen er planmyndighet og har forvaltningsansvar etter Plan- og bygningsloven. Nyere tids kulturminner som ikke er fredet eller foreslått fredet etter Kulturminneloven, kan gis et vern med hjemmel i Plan- og bygningsloven. Dette gjøres ved å definere en hensynssone i arealplan eller reguleringsplan, med retningslinjer eller bestemmelser som angir hvilke hensyn som må tas. Det kan ofte være hensiktsmessig å avgrense et større område (kulturmiljø) som omfatter flere kulturminner og det omliggende miljøet som de inngår i. Dette kan også gi en nødvendig buffersone som ivaretar kulturminneverdiene som kan være truet ved eventuelle utbyggingstiltak. Der fredningsprosesser så vidt har startet opp og det sannsynligvis vil ta lang tid før endelig vedtak blir fattet, kan det være hensiktsmessig å bruke hensynssone.

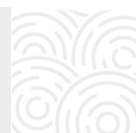
Plan- og bygningsloven og byggesaksforskriftene gir også kommunen hjemmel til å gi pålegg om utbedring av bevaringsverdige bygninger når dette er nødvendig for å forhindre forfall eller skade på hele eller deler av bygningen.

Verdivurdering

Riksantikvaren legger vekt på tre ulike forhold i verdivurdering av kulturminner og kulturmiljøer. Det er kunnskapsverdi, opplevelsesverdi og bruksverdier. I tillegg vektlegges noen generelle egenskaper og sammenligning med den øvrige kulturminnebestanden. Nedenfor følger en forenklet oversikt:

1. Kunnskapsverdi: Hvilke kunnskaper kan kulturminnet gi oss?

Kulturminnene har en særlig betydning som kilde til kunnskap om og forståelse av fortida. Dette kan gjelde ulike forhold som kulturminnenes opprinnelse, bruk og betydning, menneskers liv, tro og samfunnsforhold generelt og interaksjonen mellom menneske og natur.

Eksempler på kunnskapsverdier: arkitekturhistorie, håndverkshistorie, næringshistorie, krigshistorie, bosettingshistorie, landbrukshistorie osv.

2. Opplevelsesverdi: Hvilke opplevelser kan kulturminnet gi oss?

Opplevelsesverdiene er knyttet til allmenhetens eller ulike gruppers opplevelser og kan slik sett sies å ha en mer personlig forankring enn kunnskapsverdiene. Mange av opplevelsesverdiene er knyttet til hvordan kulturminnene påvirker oss både som enkeltmennesker og som fellesskap.

Eksempler på opplevelsesverdier: kunstnerisk verdi, estetisk verdi, bruks- og alderspreg, patina, symbolverdi, identitetsverdi, refleksjon, undring, gjenkjennelse osv.

3. Bruksverdi: Hva kan vi bruke kulturminnet til?

Kulturminnene kan knyttes til videreføring av dagens bruk og danne grunnlag for ny verdiskaping og endret bruk, der verdiene både kan ivaretas og økes. Verdiene kan imidlertid også reduseres gjennom manglende eller feilaktig bruk.

Eksempler på bruksverdi: økonomisk verdi, ressursverdi, formidlingsverdi, museal verdi, næringsverdi osv.

Generelle egenskaper

Egenskapene representerer mer allmenne forhold som kan knyttes til alle typer kulturminner, og som kan kjennetegne et kulturminne eller kulturmiljø, og bidra til en sammenligning med andre kulturminner eller kulturmiljøer når en skal foreta en verdivurdering.

Eksempler på egenskaper:

- Alder, tidsdybde og kontinuitet
- Autentisitet og opprinnelighet
- Mangfold og variasjon
- Brudd og kontrast
- Lesbarhet og tydelighet
- Sårbarhet og tålegrenser
- Interaksjon natur-kultur

Askeladden og Kulturminnesøk

Askeladden er Riksantikvarens offisielle database over kulturminner og kulturmiljøer som er fredet etter kulturminneloven, vernet etter plan- og bygningsloven, eller kulturminnefaglig vurdert som verneverdige i Norge. Kommuner oppfordres til å legge inn kulturminner fra vedtatte kulturminneplaner/kulturmiljøplaner. Databasen er forbeholdt saksbehandlere i forvaltningen. Kulturminner og kulturmiljøer registrert i Askeladden er tilgjengelig i offentlige karttjenester.

Kulturminnesøk er åpent for alle og gir deg oversikt over 170.000 kulturminner i Norge som er registrerte i kulturminnebasen Askeladden. Kulturminnesøk inneholder kart, fotografier, faktaopplysninger og beskrivelser, og er et unikt verktøy for å finne opplysninger om norske kulturminner. Det er åpent for den som ønsker det å legge inn egne kulturminner på nettsiden.

Aktørene på kulturmiljøfeltet

I kommunal arealplanlegging er det mange aktører som har bestemte oppgaver. Når det gjelder kulturminner, kulturmiljøer og landskap er de formelle aktørene og deres oppgaver følgende:

Kommunen

Kommunen er som plan- og bygningsmyndighet ansvarlig for nødvendig arealplanlegging og for at kulturminneinteresser innarbeides i planene. Den skal se til at lovfestet og tilfredsstillende samarbeid med regional kulturminneforvaltning finner sted. Kommunen skal håndheve vedtatte planer.

Regional kulturminnemyndighet

Regional kulturminneforvaltning er i arealplansammenheng fylkeskommunen og Sametinget. Disse er i forskrift delegert myndighet etter kulturminneloven, og er kommunenes samarbeidspartner i saker etter plan- og bygningsloven.

Regional kulturminneforvaltning deltar i kommunens planlegging med veiledning, kulturminnefaglige innspill, vurderinger og uttalelser til planforslag. Nasjonale mål og retningslinjer formidles, og de skal se til at disse følges opp i planforslagene. Dersom planforslagene truer vesentlige regionale og nasjonale kulturminneinteresser, skal regional kulturminneforvaltning fremme innsigelse, eventuelt varsle Riksantikvaren i de tilfeller der nasjonale kulturminneinteresser er truet.

Riksantikvaren

Riksantikvaren har som direktorat for kulturminneforvaltning under Klima- og miljødepartementet ansvar for gjennomføringen av den statlige kulturminnepolitikken. Riksantikvaren har et overordnet faglig ansvar og oppfølgingsansvar overfor regional kulturminneforvaltning. Riksantikvaren kan i visse tilfeller fremme innsigelse dersom nasjonale kulturminneinteresser er truet.

Andre aktører

Fylkesmuseer og lokale museer kan bidra med informasjon, innspill, lokal kompetanse og formidling om kulturminner, kulturmiljøer og landskap. Interesseorganisasjoner og lokale historielag ivaretar kulturminneinteresser på vegne av lokalsamfunnet og allmennheten. De kan gi nyttige innspill til planarbeid, delta i høringer som gjelder

plansaker og drive informasjonsarbeid. De kan selv fremme planforslag og påklage reguleringsplanvedtak og vedtak i byggesaker.

For mer om fordeling av roller og ansvar mellom partene i den offentlige Kulturminneforvaltningen se: Forskrift om fastsetting av myndighet mv. etter kulturminneloven <https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2019-02-15-127>

1. Grunneier og gravhaug Dresta (foto: Geir Grøtan) 2. Mækjenholet (foto: Gudrun Flatebø)
3. Salsnessteinen (foto: Gudrun Flatebø) 4. Langhuset på Tranås (foto: Jenny Pauline Slåttøy)

2. KULTURMINNER OG KULTURMILJØER I NAMSOS

Namsos er en kommune med et stort og variert areal. Det er store fjell- og skogarealer, en langstrakt kystlinje, landbruksområder og kommunen inngår i hele tre reinbeitedistrikter i det sørsamiske området. Dette har preget kommunens historie, bosetting, næringsliv og utvikling. Denne delen av Kulturmiljøplanen gir en tematisk gjennomgang av kulturminner og kulturmiljøer som viktige bærere og formidlere av denne historien.

Bygg og bosettinger

Vi finner mange svært forskjellige kulturminner som viser hvordan menneskene har bosatt seg helt fra til steinalderen og frem til i dag. Fra huler og hellere, til gårdshus og «svenskehus». Hele kommunen, med unntak av Hoddøya, er reinbeiteområde fordelt på tre reinbeitedistrikter. Under temaet bygg og bosettinger er det trukket frem bygninger og kulturmiljøer hvor bygninger inngår som en sentral del av kulturmiljøet. De viser en bredde tidsmessig og bruksmessig, her inngår både bygg for privat bruk og offentlige bygg. De gir oss blant annet viktig kunnskap om kommunens arkitektur- og bygningshistorie, men også om bosettingsmønstre og samfunnsutviklingen gjennom historien. Noen av bygningene oppleves også som viktige identitetsbærere i lokalsamfunnet.

De første bosettinger

Mækjenholet på Smines

På Smines gård, helt nord i kommunen, finner en spor etter en steinalderboplass under helleren som kalles Mækjenholet. Her har folk i slutten av jegersteinalderen holdt til i deler av året fra ca. 4000 f.Kr. og fremover. Arkeologer mener det er sannsynlig at det har vært sammenhengende bosetning i området de siste 6.000 år. De som levde her, flyttet ut fra helleren og gikk etter hvert over til jordbruk i tillegg til jakt og fangst. Det er blant annet gjort funn av flere bearbejdede steinredskaper i helleren. Taket på helleren ble sprengt ned for å skaffe stein til muren på det gamle fjøset på gården.¹

Salsnessteinen

På gården Reppen på Salsnes ligger en stor helleristningsstein. Den kom for dagen ved nydyrking i 1979/80. Det er 9 figurer på steinen som viser hvalfigurer, en fiskefigur og 1 elgfigur. Helleristningene er datert til steinalder/bronsealder, og er et sjeldent arkeologisk kulturminne, som fremstår som unik i regional sammenheng.

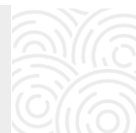
Tranås

På Tranås på Jøa har det sannsynlig vært bosetning i over 2000 år og terrenget viser tydelig spor etter menneskelig aktivitet i form av tufter og gravhauger. Det er funnet rester etter bebyggelse fra omkring år 400, og mest sannsynlig er bosetningen eldre enn det. Tuftene viser et 50m langt stolpehus (langhus) og det ligger flere gravhauger i området. Det at stolpehuset var så langt som 50m vitner om at det var en stor og viktig gård etter datidens målestokk. Jan Tranås har fått rekonstruert et langhus fra jernalderen på området. Dette huset måler 27 meter og er bygd i stein, tømmer og torv. Man vet ikke helt hvordan disse husene så ut og det finnes ingen skriftlige kilder, så referansene er noe usikre. Området er i dag en viktig sosial samlingsplass og det nye langhuset er ett viktig kulturminne av nyere dato.

Namdalseid

På Øver-Björg er det funnet rester etter en gammel boplass fra steinalderen i form av kulturjord og kokstein, og på Ner-Brørs er det funnet kulturjord og kokstein datert til steinalderen. I området ved Vengstadmarka og Drestadåsen er det en betydelig konsentrasjon av gravhauger og rester etter bosetting fra jernalderen. Det største fredede feltet består av 11 gravhauger, diverse rester etter åkerreiner og rester etter hustufter. Området er i dag tilrettelagt med stier og skilting. I tillegg er det registrert i underkant av 20 gravhauger i nærheten. Dette må ses i sammenheng med kulturmiljøet i området rundt Elda kirkegård, et knutepunkt i den gamle ferdselen over eidet, og sannsynligvis et tidlig maktsentrum, noe den gamle kirkehistorien i Elda vitner om. Dette beskrives nærmere under temaet Religiøse og hellige steder.

¹ <http://www.lundinger.no/skilt-3-maekjenholet.html>

Båeriesvaerie (Øyenskavlen) (foto: Nils Roger Duna)

Sørsamisk stedsnavn og stedsnavn med etnisk markør (finnavn)

En finner spor etter den sørsamiske kulturen i hele kommunen, den har en lang historie i området. I den samiske kulturen skal man leve i pakt med naturen, og lage minst mulig avtrykk. Materialer som blir benyttet til både bygninger og redskaper er ofte laget av naturlige materialer, som brytes naturlig ned. Gamle samiske boplasser kan nesten gå i ett med naturen. Det gjør at det kan være vanskelig å se sporene etter samiske boplasser og aktivitet. Mange spor, spesielt de eldste, er allerede naturlig borte. Det er registrert gammetomter i hele kommunen.

Sørsamisk stedsnavn og stedsnavn med etnisk markør finner vi over hele kommunen, og de forteller oss om den sørsamiske tilstedeværelsen, hvor andre synlige spor er borte. Det er registrert 75 sørsamiske stedsnavn i Namsos kommune. Noen står på dagens kart, noen i gamle skriftlige kilder og noen kommer fra muntlige kilder i form av eldre samer. Eksempler på dette er Gåahketjahke (Storengaksla), Jorpetjahke (Pinnsylan), Båeriesvaerie (Øyenskavlen) og Guhkies Njuanaeavrie (Midtsandvatnet). Et annet interessant navn å nevne er Laakese, et mer enn 1200 år gammelt samisk navn på Namsen²

Det er registrert over 200 stedsnavn med etnisk markør, «finnavn», både ved sjøen, i skogen og på fjellet. Nord i kommunen, ved Kvernvikvatnet i Kvernвика finner en blant annet *Finnsteinen*, og i andre områder i nærheten finner en *Finnhøttalen*, *Finnberga* og

² Bergsland, Knut: *Bidrag til sydsamenes historie*, Senter for samiske studier 1996, s. 27

Finnheimen. På Otterøya finner en *Finnhøtthaugen*. Sør i kommunen kan en nevne navn i utmarka som blant annet Finnvollheia og Finnandreastoppen.

Bygdeborger

Det er registrert bygdeborg på Jøa på Vesterfjellet og en på Fjæringen. Bygdeborger er et primitivt festningsanlegg, gjerne anlagt på små og bratte fjelltopper som er utilgjengelige fra flere kanter. Bygdeborger er vanlige både i Sverige og i Norge. Man antar at de norske borgene for det meste skriver seg fra romertiden og folkevandringstiden (500 – 800 e.kr.). Bygdeborgene ligger gjerne på steder som har hatt strategisk betydning, og med god utsikt over den nærliggende bygda. De oppfattes dels som midlertidige tilfluktssteder under urolige forhold i folkevandringstiden, dels som festningsanlegg i utkantene av gamle riker.

Varder

Varder består som regel av oppstaplet stein som markerer en sti eller vei i fjell og utmark, sjømerke ved sjøen, grensemerke og lignende. Begrepet benyttes også på en vete, som fra gammelt av kunne være et vaktårn eller et sted hvor det ble gjort i stand ild for å varsle over lange avstander. På Vardfjellet ved Gjesset på Jøa er det en varde som var en del av varslingssystemet i gamle dager, denne ble brukt over lengre tid. I nærheten av varden finnes det avtrykk som vitner om at det har stått ei bu/tømra bygning her. Denne varden er automatisk fredet. En finner flere varder i kommunen som ikke er fredet, men som sannsynligvis har hatt en funksjon tidligere. Lenger nord i kommunen finner vi Storvarden på Groftlifjellet, og vardene på Slettfjellet og Faksen som skal ha vært der i lengre tider. Sørøver i kommunen er det blant annet en varde på Vattaafjellet.

Strandsitterplasser

Et mangfold av ressurser på land og hav langs kysten la grunnlag for «fiskerbonden» på slutten av 1800-tallet og begynnelsen av 1900-tallet. Havet ga muligheter for fiske til både eget bruk og salg med enkle båter og utstyr. På gården kunne en ha noen husdyr som gjorde familien selvforsynt. Ofte var mennene på havet, mens kvinnene drev gården.³ En finner slike strandsitterplasser langs hele kommunens kystlinje, men få av de er kartlagt. Noen av disse har også vært bosatt av samer. Naturlig nok nås mange av disse sjøveien. I dag er noen av bygningen flyttet, noen er omgjort til fritidsboliger, mens andre er forfalt. Eksempler som kan trekkes fram er Juvika, som i dag er fritidsbolig. Her har det både vært ishuse, som var viktig for oppbevaring av fisk, og sagbruksvirksomhet som en finner spor etter i terrenget. På Øyster Bugen er det en tidligere strandsitterplass som i dag fungerer som fritidsbolig. Her står også kirketrappe igjen fra da det som i dag er Lund kirke var plassert her. Bossvika på Lund er en av de aller siste sjøsamiske bosettingene på Namdalskysten, bebodd av samisk slekt fram til ca 1845, og må ses i sammenheng med strandsitterplassene.

³ Alsaker, Sigmund og Herje, Torunn: *Kysten vår- Namdalskysten gjennom 10 000 år*, 1999 s. 58

1. Hestvika (foto: Nils Roger Duna) 2. Heller Lennamarka (foto: Nils Roger Duna)
3. Namsos (foto: Geir Grøtan) 4. Fogdgården (foto: Geir Grøtan)

Sørsamiske boplasser

Ikke alle samer var reindriftutøvende flyttsamer. Noen valgte å bosette seg i bygdene, ved havet og fjordene. De var en naturlig del av lokalsamfunnet, og livnærte seg gjennom blant annet håndverk, jakt, fiske, gårdsarbeid og tjenestearbeid. Delvis flytta de mellom boplasser, og noen kunne også ha noen få rein. Det finnes spor etter nyere samiske boplasser i hele kommunen, og her trekkes noen av dem frem. De er alle automatisk fredet etter Kulturminneloven § 4.

Hestvika (kulturmiljø)

Hestvika i Botnan er et viktig sted for den sørsamiske befolkningen. Kulturmiljøet er automatisk freda, og trekkes frem som et viktig kulturmiljø i den regionale kulturmiljøplanen. Sannsynligvis er dette en av de siste kystnære boplassene i Namdalen hvor de levde på den tradisjonelle samiske måten, basert på småskala reindrift, jakt, fangst og fiske. Den ene gammen hadde et tilbygg, bygd som et lite hus i reisverk, i dag kan en se ruiner av denne. Det er også spor etter naustgamme, båtdrag, vedhus, kjellergrøp, vannkilde (gaaltije) og en potetåker. I området er det to hellere som skal ha blitt brukt som blant annet matlager, snekkerverksted og skinntørkeri.

Finnhøttan og Lennamarka (kulturmiljø)

Finnhøttan i Lennamarka er en samisk boplass hvor det har vært bosetting allerede på slutten av 1800-tallet. Plassen har hatt en stor betydning for mange, og i perioden fram til 1930-tallet var det et helt samisk samfunn i Lennamarka.⁴ Namsos var sentralt plassert i det sørsamiske området, og miljøet rundt Lennamarka ble viktig i det økende politiske engasjement i det samiske miljøet på begynnelsen av 1900-tallet. Finnhøttan var på denne tiden også et yndet turmål for Namsos' befolkning, og det gikk en oppmurt sti dit, Finnstien. Familien Nursfjell, som bodde der, var gjestmilde folk. Turgåere var alltid velkommen dit på besøk.

Det er kjent at det sto minst tre gammer på Finnhøttan, den ene en stor boligamme med kåava (inngangsparti), i tillegg til et fjøs (gaajhtsegåetie), snekkerverksted, brønn med overbygg og et bur (buvrie). Sistnevnte samt en av de mindre gammene ble flyttet til Namdalsmuseet på 1930-tallet. I nærheten finner en også en stor bergheller som ble benyttet til ulike formål.⁵

Ledangsvalen

Ved Ledangsvalen finner en synlige spor etter samisk boplass. Her skal det ha stått to gammer. Her finner en også flere barktak. Det vil si spor etter at barken er skavet av et furutre i en lang remse, kun ett skav pr. tre. I Sverige er det registrert ca. 300 slike kulturminner som kan dateres fra ca. 1450 og frem til sent 1890-tall. I Norge er det registrert ca. 40 slike kulturminner. Formålet med denne aktiviteten var å bruke innerbarken enten som føde, der dette inngikk i det normale kostholdet, eller til innpakking av sener for å holde disse ferske. Etter at barken ble skavet av ga dette et permanent merke på treet. Slike trær finnes det minst tre stykker av på Ledangsholmen. Disse bør sikres.

Namsos by (kulturmiljø)

7. juni 1845 ble det ved kongelig resolusjon på Stockholm slott vedtatt at ladestedet Namsos skulle anlegges ved Namsens utløp. Forut for dette vedtaket hadde diskusjonen i tillegg til kravet om en by gått på hvor i Namdalen byen skulle ligge. Ved grunnleggelsen av byen bodde det 23 mennesker der.

Siden har byen vokst og gjennomgått to store bybranner. 20. og 21. april 1940 ble byen bombet av tyske bombefly. Byen har lidd store ødelegges og gjennomgått flere gjenoppbygginger som har preget utviklingen og arkitekturen. I dag er det gjenreisningsarkitekturen etter andre verdenskrig som preger Namsos sentrum. I tillegg er det noen få andre bygninger som overlevde bybrannene og bombingene som også gir byen sitt særpreg og er med på å skape helheten i Namsos sentrum. Flere av disse beskrives i vedlegget: *Sentrale bygg og byrom i gjenreisningsbyen Namsos*, som ble laget i forbindelse med ny reguleringsplan for Namsos sentrum.

⁴ Duna, Nils Roger: Samer og reindrift ved Namsenfjorden, 2019, s. 47-48

⁵ Duna, Nils Roger: Samer og reindrift ved Namsenfjorden, 2019, s. 47-48

1. Samfunnshuset (foto: Geir Grøtan) 2. Niels Bjørums gate, Vika (foto: Geir Grøtan)
3. Abel Margrethe Meyers gate (foto: Geir Grøtan) 4. Aursandgården (foto: Gudrun Flatebø)

NBI-registeret

Namsos sentrum står på Riksantikvarens NB-register over byer i Norge med kulturmiljøer som har nasjonal interesse. Registeret omfatter 75 byer der sporene etter 1000 års byhistorie er kartfestet. De historiske byene og tettstedene opplever nå et omfattende utviklingspress som følge av den sterke urbaniseringen som preger dagens samfunnsutvikling. NBI-registeret angir områder hvor det må vises særlige hensyn i forbindelse med videre forvaltning og utvikling. Det innebærer ikke formelt vern at et kulturmiljø er med i NBI-registeret, men det gir et grunnlag for angivelse av nye hensynsoner iht. plan- og bygningsloven. Områdene kan også gi grunnlag for innsigelse ved nye arealplaner. Det kan heller ikke utelukkes at noen NBI-områder bør fredes eller at det finnes objekter i disse som på sikt kan vise seg å måtte sikres etter kulturminneloven. I forslag til ny reguleringsplan for Namsos sentrum, foreslås det at dette området får et vern som hensynssone. Grensen er noe justert i havneområdet.

Gjenresiningsbyen Namsos:

Byplanen og gjenreisningsarkitekturen i Namsos sentrum slik vi kjenner den i dag ble utarbeidet av Brente Steders Regulering (BSR), og ble ledet av arkitekt Sverre Pedersen. BSR hadde ansvaret for byplanleggingen og gjenreising av 23-24 krigsherjede byer og tettsteder som ble bombet de første krigsdagene. Gjenreisningen av byen pågikk frem til

ca. 1962, og mange regner ferdigstillingen av Samfunnshuset i 1961 som fullførelsen. Gatestrukturen og bygningene er fortsatt autentiske når det gjelder form, konstruksjon, materialbruk og opprinnelig miljøsammenheng, men det er gjort forandringer av overflate, farger, vinduer og dører.

Samfunnshuset i Namsos

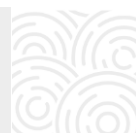
På 1950-tallet begynte man å planlegge et samfunnshus i Namsos og en egen komite ble satt på dette arbeidet. Arkitektene Arne Aursand og Herman Krag ble valgt som de utførende arkitekter på huset og byggearbeidet tok til i 1958. Samfunnshuset i Namsos sto ferdig i 1961, og rommet blant annet kinolokale og andre kulturfunksjoner ut mot Festplassen og kontorer i den andre enden. Byggets eksteriør og interiør er stort sett autentisk. Dette gjelder spesielt byggets vestre del hvor festsalene befinner seg. Fram til 80- tallet var bygget utsmykket med keramiske relieffer av den lokale kunstneren Alvhild Finsberg. Noen av disse er der fremdeles i dag, mens flere er fjernet. Disse anses også som en del av byggets interiør med en stor kunstnerisk og symbolsk verdi.

Boligområder i Namsos by

I og omkring Namsos sentrum er det boligområder og villastrøk med enkelthus som også anses som verneverdige. I den sammenheng er svenskbyen og svenskhusene viktig å nevne. Husene ble gitt til byer som ble bombet i forbindelse med krigshandlingene i 1940. Svenskhusene var elementhus, tegnet av norske arkitekter, som ble produsert på ulike ferdighusfabrikker i Sverige. Husene ble innkjøpt med midler fra Nasjonalhjelpen, men også med gaver fra Sverige. "Byggnaden oppførtes med bidrag av Svenska folket 1941", står på en plakett som fremdeles er å se på noen av husene. Namsos fikk 50 svenskhus. Svenskbyen, som navnet på den nye bydelen fort ble på folkemunne, ligg øst for det gamle sentrum, mellom kirkegården og museumsområdet. I Svenskebyen fikk 200 personer nye boliger. De kunne flytte inn til jul i 1941 etter at 140 mann hadde satt opp husene. En finner også svenskhus i Vika. Selv om de fleste husene i dag er restaurert og oppusset til det ugjenkjennelige i forhold til sitt opprinnelige utseende, er det elementer av det gamle igjen som gjør disse området interessante i et kulturminneperspektiv.

Offentlige bygg og institusjoner

De aller fleste offentlig eller halvoffentlige bygg i kommunen er av nyere dato, bygd etter andre verdenskrig, men noen få har sin opprinnelse fra tiden før andre verdenskrig. Mange av byggene har endret funksjon opp gjennom årene, og formidler både bygningshistorie og samfunnshistorie. Her trekkes det frem noen få som blant annet formidler historier om offentlig forvaltning, politisk virksomhet, skolehistorie og helsehistorie.

1. Solheim grendehus/skole (foto: Geir Grøtan) 2. Spillum skole (foto: Geir Grøtan)
3. Lekeplass Havika (foto: Nils Roger Duna) 4. Helseheimen (foto: Geir Grøtan)

Vemundvik kommunehus og kirkestue

Kommunehuset ble åpnet 15. februar 1913. Huset var Vemundvik kommunes eiendom, men delfinansiert av Statens Skoger. Det skulle gi husrom til «kommunale korporasjoner» møter, samt kirkebesøkende ved offentlige gudstjenester. Foreninger og lag kunne leie huset når det var basert på «landsgagnlig og sømmelig grunn». Våren 1940 var fødeavdelingen ved Namsos Sykehus evakuert til dette lokalet. 20 barn ble født her i denne perioden. I krigsåra 1942-45 huset lokalet fanger. Menighetsrådet tok initiativ til - og gjennomførte - en fullstendig renovering av huset i 2005-2010.

Stiftsgården på Namdalseid

Etter at formannskapslovene ble vedtatt i 1837 ble det etter hvert behov for kommunale administrasjonsbygg. Kommuner på landet ordnet dette ved at ordføreren og kommunekassereren ofte holdt kontorplass selv. Møtene ble holdt i stuer og i mindre offentlige bygg, gjerne ungdomshus og lignende. Det første huset på Namdalseid som kan kalles et kommunehus fikk en først i 1977. Før den tid var det kommunale aktiviteter både på Stiftsgården og i Samfunnshuset. Bygget som fremdeles bærer det fasjonable navnet "Stiftsgården" ble bygget i 1928 i regi av Namdalseid Samvirkelag. Det ble satt opp for å gi bolig til bestyrer og en god del av betjeningen. I tillegg ble det leid bort en del rom i bygget til offentlige kontorer, telefonsentral og bank.

Salsnes skole

Salsnes skole, bygd i 1953, ble brukt både som skole og aldersheim. Den var opprinnelig bygd som internatskole, slik at elevene kunne bo på skolen. Dette ble etter hvert omgjort slik at det ble aldersheim i 2.etasje og skole i 1.etasje. Aldersheimen var i bruk fra 1972/1973 og til 1988, skolen ble nedlagt høsten 2019. Skolen skal framover fungere som leirskolen i Namsos kommune

Sørenget skole

Omgangsskolen i Vemundvik ble flyttet til Sørenget i 1878. Her ble nytt tidstypisk skolebygg satt opp i 1902 med to klasserom i første etasje, et for småskolen og et for storskolen. I andre etasje var det lærerleilighet. Bygget er bygd om innvendig, men brukes fortsatt til undervisning.

Haviken skole for flyttsamer

I Havika ble det i 1910 etablert en skole for sørsamiske barn fra sørsamiske familier fra Nordland til Hedmark, «Haviken skole for flyttsamer». Eier og driver av skolen var Finnemisjonen (i dag Samemisjonen). Skolen eksisterte fram til 1951 da den ble nedlagt. Elever kom fra store deler av Norge. All undervisningen foregikk på norsk, og det var bare unntaksvis at det var samisktalende personale på skolen. Mange mener likevel at skolen hadde betydning for sørsamisk kulturarbeid, fordi det var den første institusjonen hvor sørsamene møttes, mens andre oppfatter skolen som en «fornorskingsskole». Etableringen av skolen i Havika må ses i sammenheng med de sørsamiske bosettingene i Lennamarka, og den det økende politiske engasjement i det samiske miljøet og møtevirksomhet i Namsos. Skolebygningen ble revet i 1968. Det er kjent at det finnes noen få gjenstander igjen etter skolen, blant annet skolens fane, men i området rundt finner en flere spor etter aktivitet, blant annet lekeplasser.

Solhaug skole og grendehus

Solhaug grendehus på Namdalseid ble først bygget som skole i 1891, og er sannsynligvis et av de eldste byggene i kommunen bygget for offentlig bruk. Bygget fungerte som skole frem til 1971. Solhaug grendehus gjennomgikk en restaurering på 1980 – tallet. Selv om vinduene i første etasje og andre enkeltdetaljer ikke er tidsriktige, fremstår huset forholdsvis autentisk og godt vedlikeholdt.

Spillum skole

Spillum skole ble bygd i år 1900 og står fortsatt på opprinnelig sted. Skolen var i drift fram til 1950-tallet, da sentralskolen på Bangsund ble bygd. Etter dette har huset blitt brukt til ulik lagsvirksomhet, men framstår i dag som ute av bruk. Bortsett fra nytt taktekke og ny ytterkledning, fremstår bygget meget autentisk. Interiøret er også intakt, med både bokskap og tavle. Norsk Sagbruksmuseum har overtatt bygningen etter Namsos kommune, og planlegger at den igjen skal få en bruks- og formidlingsfunksjon.

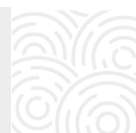

Helseheimen på Bjørum

I perioden 1910-1925 ble det etablert en rekke sanitetsforeninger i Namdalen. Grunnleggeren av Norske kvinners sanitetsforening (NKS), Fredrikke Marie Qvam, var fra Nord-Trøndelag. Et vanlig forløp var at foreninger ble startet opp i kjølvannet av hennes rundreiser. Foreningene engasjerte seg i en rekke ulike helsetiltak, men tuberkulosearbeidet stod sentralt. Helseheimen i Namsos, som ble tatt i bruk 1. november 1926, var et av disse tiltakene. Store deler av finansieringen kom fra sanitetskvinnernes innsamlingsaksjoner. Anlegget ble ikke overraskende lagt utenfor tettbebyggelsen, på stedet Bjørum, men nært Namsos sykehus. Det var ca. 116 tuberkulosehjem i Norge omkring 1930 og Namsos var blant de større med 47 senger. På mange måter fremtrer det som en standardinstitusjon i landets nordlige tuberkulosehistorie, med høye dødstall og mange unge rammede. Helseheimen var fram til 2007 en del av Sykehuset Namsos, og i bruk som barnehage. Bygningen ble i 2007 solgt til driverne av barnehagen.

Bygningsmessig fremstår helseheimen både tidstypisk og særpreget. Den eldste bygningen er en 2,5-etasjes panelt trebygning med en hovedfløy og en kortere sidefløy, med en del dekorative elementer bla. ved inngangspartiet. I forlengelsen av sidefløyen er det oppført et toetasjes murbygg. De eldste delene er i autentisk stand når det gjelder eksteriør, bortsett fra at bare fundamentene gjenstår av de karakteristiske gamle kuringspaviljongene. All ytre kledning, taktekking og vinduer er trolig opprinnelige. Innvendig er hovedstrukturen delvis intakt og også visse deler av interiøret. Nordfløyen er svært autentisk både innvendig og utvendig. Helseheimen er et statlig listeført bygg.

Listeført kulturminne (Riksantikvaren) Et kulturminne som etter en kulturhistorisk vurdering er identifisert som verneverdig og oppført på en liste over objekter som skal forvaltes på en nærmere definert måte. Både kulturminner som er formelt vernet (ved lov eller forskrift) og kulturminner uten formelt vern kan være listeførte.

M/K Strauming (foto: Bjørkedal kystlag)

Naturnæringer

Kystnæring

I kommunen er det lange tradisjoner for sjø og fiske frem til tidlig 1900-tallet, jordbruk og landbruk kom som oftest i andre rekke. Det var sjøen som var livsnerven i samfunnet. Mennene dro på fiske og arbeidet på havet, mens kvinnene måtte ta seg av alt styre og stell hjemme, - enten det var fjøs, gårdsarbeid eller barneoppdragelse og håndarbeid. Fiskerbonden og strandsitterboligen er omtalt under temaet bygg og boliger. I tillegg til fiske, var havet også en viktig transportåre. Kulturminnene og kulturmiljøene som trekkes frem under dette tema gir oss kunnskap om begge deler. Mange er også fremdeles i bruk, og gir stor opplevelsesverdi og formidlingsverdi.

Fiske

Det viktigste fisket var sildefisket om sommeren og høsten, og skreifisket om vinteren. Laksefisket har også vært et viktig innslag i distriktet, det var mange gårder som drev, og fremdeles driver med kilenotfiske. Dette finner en spor etter langs hele kommunens kystlinje.

På Salsnes ble det på slutten av 1940-tallet startet med oppdrett av lakseyngel for å sette ut i sideelver og bekker som rant ut i Salvatnet. På denne måten skulle man sikre tilsiget av laks til vassdraget. Dette ble slutt da den nye lakseloven kom på 1960-tallet og

man ikke fikk sette ut kunstig klekket yngel. Huset der klekkeriet befant seg ved Heimen gård står enda i dag.

Fartøy og båtbygging

Båttypene den gangen fisket var på sitt aller beste (1870 til 1910) var seglbåter fra færing til fembøring med råsegl. De fleste dro til Sør-Gjæslingan på torskefiske, det var da ett av de største fiskeværerne sør for Lofoten, med opptil 4000 menn og kvinner samlet i høysesongen.

Fartøyvern er et samlebegrep som brukes om tiltak for å bevare fartøyer i flytende stand. Man skal ta vare på et utvalg av fartøyer som er representative for den norske, maritime kulturarven. I tidligere Fosnes er det flere fartøy som kan passe under denne beskrivelsen som har lokal og nasjonal verneverdi.

Straumingen

M/K Straumingen er en 60 fot stor fiskebåt bygd i 1955 ved Vik båtbyggeri i Høydal i Volda. Den har base ved Brakstad hamn på Jøa og brukes ved større og mindre utflukter, blant annet til Nordøyan og Sør-Gjeslingan. Straumingen er vurdert av Riksantikvaren som et verneverdig fartøy med nasjonal verdi.

Follabåt

Follabåten er en lokal båttype som forsvant da Nordlandsbåten overtok etter 1860. Det er svært få originale båter igjen av denne båttypen. Sjø-Sara er en av disse, en firing fra ca. 1850. Det er også bevart en Follabåt på Salsnes.

Andre båter

Fembøringen Siglurd og seksringen Gurianna er nyere båter som er bygd som kopier av Åfjordsbåter fra ca. 1900. Det er også flere båter som har lokal tilknytning som f.eks skyssbåten Spoven, som har gått på Salsvatnet og Namsenfjordens Hvite Svane, som har tilhørt handelsmann H. B. Brakstad på Faksdal og er bygd lokalt av brødrene Strøm.

Båtbygging

Rundt 1890 begynte brødrene Strøm på Mohammeren å bygge båter. De første båtene ble bygget for seil, senere bygde de også for motorer. På Fosnes ble det på 1950 - 1980-tallet produsert Prestvikpram. Håkon Prestvik satte seg opp verksted i 1962 og dette står enda i dag. Bruken av verkstedet har blitt litt endret med årene, men det inneholder den dag i dag en del utstyr tilknyttet båtbyggingen. På Myrheim produserte Alf Markussen hovedsakelig laksebåter til kilenotfiske, færinger, prammer og spissbåter. Han drev også med restaurering av båter, og det kom folk fra hele distriktet for å få restaurert båtene sine. Verkstedet som ble brukt til båtbygging står igjen i dag, med mye av det originale verktøyet, maler og høvler. Det ble også produsert båter på Vedøya, der står båthuset enda i dag. Her produserte Petter Wedø hovedsakelig spissbåter og prammer, den siste ble lagd på 1970-tallet.

1. Faksdal brygge (foto: Therese Danielsen) 2. Brakstad Hamn (foto: Hilde Sloom Bjøru)
3. Bu, Moflesa (foto: Therese Danielsen) 4. Bryggerekkja Namsos (foto: Geir Grøtan)

Bryggemiljø

Ei brygge er små eller store lagerbygninger ved sjøen, og de ligger vanligvis i direkte kontakt med sjøen for å lette inn- og utlastingen fra båt.

Faksdalsjøen

Faksdalsjøen har et bryggemiljø med brygge, villa og stall. Den gamle brygga er nok bygd rundt 1850-tallet og er nå omgjort til serveringslokale. Det er også ei nyere brygge fra 1940-tallet. Våningshuset fra 1800-tallet og ligger i tilknytning til bryggen. Stallen (ca.1900-tallet) ble brukt til hestene for oppstalling når folk skulle ta lokalbåten. Dette er en flott liten bygning som man ikke har bevart andre steder i kommunen. Hele miljøet har stor lokalhistorisk verdi, her har det tidligere vært landhandel, post- og dampskipsekspedisjon.

Brakstad hamn (kulturmiljø)

Brakstad hamn har siden slutten av 1800-tallet vært utgangspunkt for kilenotfiske etter laks for de tre gårdene på Brakstad, og i dag står det igjen tre brygger og en kai etter denne virksomheten. Brakstadøyene utgjør også en del av dette miljøet. På Måsøya og Nordøya ble det drevet lyngbrenning fram til ca. 1970. Skogøya er skogledd. Fra 1985 har det vært en økende kystkulturvirksomhet i havneområdet. Det ble etablert gjestekai i 1992, som igjen ble utbygd i 1996 og i dag er det 330m kaiplass. I 1999 ble det

etablert serveringsvirksomhet i den ene brygga kjent som Pøbben, og i 2005 ble det ferdigstilt et sanitæranlegg for virksomheten. Pøbben er en del av kystlagets aktiviteter og drives på dugnad av medlemmer og støttestpillere. Brakstad hamn er også hjemmehavn for Strauminga.

Bryggerekka i Namsos

En viktig del av Namsos bys profil og identitet. Bygningene i bryggerekka er satt opp i siste halvdel av 1800-tallet, kanskje så langt tilbake at noen av husene overlevde bybrannen i 1872. Sjøfasaden fremstår forholdsvis autentisk til tross for at dører og lemmer er skiftet ut med vinduer. Bryggerekka representerer en flott fasade ved innseilinga til Namsos. Aktiviteten i husene har skiftet opp igjennom tiden. Her nevnes blant annet ishus, kullbrygge og fiskeforretning.

Notbrygge på Otterøy

I Jevika på Otterøya finnes en av få bevarte notbrygger.

Naust

Naustene var en stor del av folkets daglige liv og virke, de ble brukt til oppbevaring av båter og fiskeredskaper. De ligger nesten alltid med ene gavlen mot sjøen, og denne veggen har en stor dør med plass i bredden til en båt. Disse byggene har gjerne god lufting for at båt, garn, not, line og snøre skal tørke innendørs. De har som oftest jordgulv og ligger nesten alltid i tilknytning til ei båtstø. Det finnes ikke så mange eksemplarer igjen av de store gamle naustene i kommunen. På Brakstad finnes det ett stort naust i tradisjonell byggestil, et stavlinenaust. Stavlinenaust var den tradisjonelle byggemåten i Trøndelag.

Ved sjøen på Smines finner en flere naust. Et av disse er fra 1700-tallet, bygget med beingrind og tak av treshingel. Naustet har blitt restaurert i senere tid, og det opprinnelige tømmeret er tatt vare på. I bakkant av dette naustet ligger en nausttuft, hvis plassering tyder på at det er fra vikingtiden.

Båtstø

Ei båtstø er et område mellom naustet og sjøen som er ryddet og ofte opparbeidet med lunner for at båtene skal gli lettere når man tar dem inn og ut av naustet. Støa kan også ligge alene uten naust, dette finnes det eksempel av på Moflesa.

Bu

Det står ei bu på Moflesa og ei bu på Steinan. Disse buene ble brukt som overnattingsplass for fisket om sommeren og står i dag åpne for sjøfarende. Bua på Moflesa ble restaurert av Jøa ungdomslag. Schilliaas som eide Seierstad gård var eier på Moflesa i sin tid og drev brennevinsutsalg her.

1. Dam Langvatnet (foto: Geir Grøtan) 2. Tømmerfloke i Salmarksfossen (foto: ukjent)
3. Pælegarden Salsnes (Foto: Jenny Pauline Slåttøy) 4. Arken (foto: ukjent)

Skogbruksvirksomhet

Skogen og utnyttelsen av den har hatt stor betydning for utviklingen i hele kommunen. Skogen har gitt inntekt og arbeidsplasser. Det har vært mindre og større sagbruk som har tatt imot tømmer fra skogen til videreforedling for eksport både innenlands og utenlands. Tømmeret har fortsatt stor betydning for regionen, og Namsos by bærer fremdeles tilnavnet sagbruksbyen. Vi finner mange spor etter skogbruksaktiviteten spredt rundt omkring i hele kommunen. Det finnes rester etter fløytingen i elvene, pælegarder og skogstuer der skogsarbeiderne bodde under skogsarbeid. Dette er kulturminner og kulturmiljøer som formidler en sentral del av kommunens historie.

Fløytningsdammer

Bangsund/Klinga historielag har registrert og utgitt en oversikt over fløytningsinnretninger i elvene i gamle Klinga kommune. Namdalseid kulturminnelag har registrert alle fløtingsdammene i gamle Namdalseid kommune. En av disse er Langvatndammen. Rester etter slik aktivitet finnes med stor sannsynlighet også i andre deler av kommunen, som Namsenvassdraget og Salsvassdraget, uten at det er undersøkt nærmere.

I tidligere Fosnes vet man at det ble bygd dammer mange steder i forbindelse med fløtinga. Det var dam på Råfjellet, denne finnes det tydelige spor etter i dag. Det er også

rester etter dam ved øvre og nedre Demningsvatnet. I Damtjønna som renner ut i Sagelva er det også rester, dette var den nyeste dammen og her ble det for siste gang fløyt i 1967. Man kan også se rester etter en dam ved utløpet av Nedre Storengvatnet, restene vises her på elvebunnen.

Alt tømmeret som ble hogd i Salen ble fløtt ned til Salvatnet og slept utover vatnet til Salsnes, derfra ble det fløtt i Moselva og ned til sjøen. Fløting er en gammel kunst, og de som kunne bygge fløtingsdammer var ettertraktede arbeidsfolk. Det å bygge en god fløtingsdam krevde en egen lafteteknikk. Schønning (1774) skriver at «i Namdalen fløyter de tømmer fra de vanskeligste steder ved hjelp av sprengdammer», det var allerede på den tiden vanlig med fløting i distriktet.

Pælegarden på Salsnes

Pælegarden ble brukt for å samle tømmeret som ble fløytet ned fra Salvatnet. Det var lagt en bom på innsiden av pælegarden som samlet opp tømmeret før det ble soppa. Å soppe tømmer var å bunte sammen tømmer i passe store bunter med kjetting eller tau rundt, deretter ble disse buntene bundet sammen – etter hverandre, med slepvire for deretter å bli slept til videreforedling til Salsbruket eller Bangsund.

Mølnå lense

Sør i kommune ble tømmeret fløtet ut i hovedvassdraget, Årgårdselva. Oppe i elva rett sør for Sjøåsen, mellom Visetholmen og Mølnåholmen, ble det i regi av fløtingsforeningen i 1927 etablert en lense, Mølnå lense, for sortering av tømmer. Lensa ble nedlagt i 1967. På det meste ble det på ett år sortert over 31.000 kubikkmeter tømmer i lensa. I sin tid var det fem hus ved lensa, bomstua, naustet, maskinhuset, saga og båthuset. Det kan så vidt skimtes rester av pælene der den dag i dag.

Skogstuer i Salen

Salen er et av de største og rikeste skogdistrikter i Namdalen. Verdien på skogen ble stigende fra midten av 1800-tallet, og tømmerhogsten i Salen fikk et stort oppsving. På denne tiden ble det en voldsom befolkningsvekst i kommunen som følge av den økte tømmerhogsten. Ved folketellingen i 1875 var det registrert 300 personer kun i Salen. Det bodde folk på gårder man i dag så vidt kan se tuftene etter, og noen steder er tuftene kommet helt bort. Det ble også satt opp mange skogstuer for å huse skogsarbeiderne. Det var kokker, kjørere, huggere, lauskarer og på vårparten fløtere. Boka «Minner fra Salen» av Asbjørn og Kåre Grongstad gir ett unikt innblikk i tiden det foregikk store hogster i Salens skoger. Fosnes historielag har fått utarbeidet ett hefte som omhandler skogsarbeiderminner fra Salen, dette inneholder bl.a. historier fra flere skogskokker om dagliglivet i skogstua. Skogsstuene var vanligvis bygd slik at stallen lå i en ende av stua og oppholdsrommet til folket i den andre enden. Det var som oftest ett stort rom der det skulle lages mat, tørkes klær, inntas måltid og der de sov. Stuene var laget av laftet tømmer og var enkle å sette opp og ta ned igjen, slik at de kunne flytte dem med seg etter hvert som skogsdriften gikk fremover.

1. Helmermoen (foto: Geir Grøtan) 2. Tobakksmoen (foto: Geir Grøtan)
3. Barthstua (foto: Geir Grøtan) 4. Bjørkstua (foto: Geir Grøtan)

Det fantes to skogstuer litt utenom det vanlige som er verdt å nevne. Den ene er *Tipperarystua* i Storengan, som var plassert ved Lomtjønndals-bekken nord for Storengvatnet. Det var ei toetasjes skogstue, med stall i første etasje og oppholdsrom i andre etasje. Den første vinteren den var i bruk, var det 40 mann, 2 kokker og 4-5 hester som bodde der. Den var oppsatt i 1916 eller 1917, og var nok omkring 300kvm. Man kan i dag se spor etter tuftene fra denne. Skogstua ble revet, tømmeret fløyta ned til bygda og brukt til ett bolighus på Moen gård. Den andre skogstua er Arken, ei skogstue som var bygd på en flåte og ble flyttet rundt på Salvatnet etter behov. Den var i drift i mange år før den ble satt på land i Strømmen der den så ble brukt som vanlig skogstue.

Det finnes i dag flere skogstuer som er forholdsvis intakte, men få er fra før 1945. De fleste som står igjen brukes for det meste som fritidsbolig og noen få unntaksvis i forbindelse med skogbruk. Ei som står igjen i dag er skogstua i Hopan. Denne er basert på en flyttbar løsning og bygd av plank, dette var vanlig byggemåte i skogbruket fra slutten av 1940-tallet og frem til 1970-tallet.

Skogstuer i Vesterfjellet

Flere skogstuer og naust i Vesterfjellet vitner om en stor aktivitet også i skogen der. I dag er de skogsstuene som sto igjen solgt til private som fritidshus. Her kan nevnes blant annet Risbergstua, Holmvikstua og Sør-Furudalsstua. Noen få eldre naust står også

igjen, et ved Heggdølin og to i området rundt Furudalsvatnet. Alle disse naustene er sannsynligvis rundt ett hundre år gamle.

Andre skogstuer

Innover i Botnan finner en rester etter skogshusvære og skogstuer som fremdeles står, blant annet finner en skogstue på Tobakksmoen, en restaurert ved utløpet av Ekornelva og en på Foss. I Bymarka står fremdeles Helmermoen, ei skogsstue som tilhører Havikgården, og som ble satt opp i 1943/44 av Olav Havik. Ved Solum i Bangdalen står det også en skogstue.

Skogskolen

I 1909 ble Langvassheimen ved Langvatnet oppført som øvingssted for skogskolen i Steinkjer. Anlegget fikk vegforbindelse i 1955 og bygningene ble restaurert i 1963. Etter nedleggelse av skogskolen på Steinkjer har Namdalseid Fjellstyre tatt over driften av Langvassheimen og bruker det som utleieobjekt.

I og omkring Langvassheimen står det ennå hytter som er satt opp i forbindelse med denne aktiviteten. Både Barthstua og Bjørkstu er en del av miljøet rundt Langvassheimen, selv om Bjørkstu har blitt tilflyttet og satt opp der i de senere år. Bjørkstu er opprinnelig bygd på Meungsetra en gang i første halvdel av 1900-tallet. Byggherre var lærer Per Rogdaberg og tømmermann Kristian Einli sto for byggingen. Rogdaberg hadde, som driver av klokkegården i Brekka, seterrett på Meungsetran. Huset ble gjenreist av Namdalseid Fjellstyre ved Langvassheimen i 1986. Bjørkstu er meget verneverdig på grunn av bruken av bjørk som byggemateriale. Bjørk som byggemateriale til et helt hus er meget sjeldent og dermed faller det godt innenfor vernekriteriet sjeldenhet og originalitet.

Landbruk

Storgårdene, småbrukene og husmannsplassene har vært viktige boplasser og arbeidsplasser i kommune. Landbrukshistorien i Namsos skiller seg lite fra landbrukshistorien andre steder i landet. Fram til rett etter andre verdenskrig ble det drevet et allsidig gårdsbruk med naturalhushold om hovedfokus. Dette medførte blant annet stor utnyttelse av utmarka til beite. De fleste gårdene hadde seterrett og brukte den. På 1800-tallet var det få store gårder, og det ser ut til at det i tillegg har vært en god del husmannsplasser spredt rundt omkring i kommunen.

Ut over på 1950-tallet spesialiserte de fleste bøndene seg på enkeltproduksjoner, i hovedsak melk og kjøtt av storfe og sau. Klimaet og arealmulighetene lå til rette for denne utviklingen. Den tradisjonelle utnyttelsen av utmarka med seterbruk stoppet sakte men sikkert opp og utmarka ble i stedet benyttet til sommerbeite for ungdyr og sauer.

1. Smines gård (foto: Gudrun Flatebø) 2. Mo gård (foto: ukjent)
3. Breksillan gård (foto: Therese Danielsen) 4. Eiden gård (foto: Nils Roger Duna)

Gårdstun:

Et gårdstun er et åpent sentralt samlingssted innenfor et gårdsbruk, og kan bestå av ett eller to våningshus, eldhus, stabbur, stall, ulike typer fjøs og låve. Badstue og smie er gjerne trukket litt unna på grunn av brannfaren. Gårdene som er trykket fram i denne planen har alle en tradisjonell utforming, men viser en variasjon i alder, størrelse og posisjon i lokalsamfunnet, og representerer ulike sider av landbruksnæringen. Gårdenes plassering og andre kulturminner i samme område forteller også om bosetningsmønstre fra tusener av år tilbake i tid, og frem til i dag.

Smines gård

Smines gård bærer sitt navn med rette. På gården er det funnet rester etter jernvinne og smie. Tunet på Smines er delt mellom to gårdsbruk, og har et autentisk og harmonisk preg. De to våningshusa er vendt mot fjorden, mens driftsbygningene ligger innerst. I vest ligger det også et hus, og i øst ligger det bl.a. ei smie noe unna tunet. Tunet får på denne måten en avlang form. Våningshusa på gården er bygd på 1800- tallet og utover, det eldste bygd i 1866. Byggemåten er den vanlige for tiden, laftet tømmer. Gårdstunet formidles som en del av fornminnestien på Smines.

Reppen gård

Reppen gård har hovedbygning fra 1850, denne er påbygd på 1960-tallet. Huset har blitt

flyttet på 3 ganger rundt om på gården, før det ble plassert der det er i dag. Tilhørende til huset er det 2 stabbur, ett eldhus, naust og seter. Det hørte også til et fjøs, men dette er revet. Det er på denne gården den tidligere beskrevet Salsnesteinen ligger.

Mo gård

Mo gård er nevnt i Aslaks Bolts "Jordebok" fra 1430-tallet, og skattene gården var pålagt da indikerer at gården var en av de største i hele distriktet. Den eksisterende hovedbygningen er fra 1861, den ble bygget som administrasjonsbygg for det nye sagbruket ved Moselva. Sagbruksdriften ble avviklet rundt 1871, og bygningen ble stående mer eller mindre ubrukt frem til engelske jegere og laksefiskere «oppdaget» denne delen av Namdalen på 1880-tallet. Gården blir den dag i dag benyttet av fiskere og jegere. Det ble drevet gårdsbruk her frem til 2000-tallet, det ble også drevet med hesteavl. Det finnes så vidt synlige tufter etter en tennisbane som var i bruk før første verdenskrig, og det var en periode fasanoppdrett på Heimen gård slik at gjestene på Mo gård kunne jakte fasan.

Saksen gård

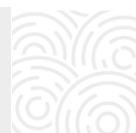
Saksen gård er en gammel gård og hadde frem til 1960-tallet fast bosetting. Det er flere gravhauger i området som indikerer at det har vært tidlig bosetting her. Den er nevnt for første gang i skattemanntallet i 1559, og har opp gjennom historien vært ett midtpunkt for skogsdriften i Salen. Frem til slutten av 1940-årene ble det drevet to gårder her, Øvergården og Nergården, disse to gårdene var delt allerede fra midten av 1600-tallet. Folketellinga fra 1865 viser at det bodde 44 mennesker på de to gårdene, dette var et resultat av den økte skogbruksvirksomheten i Salen. Våningshuset og stabburet er fra slutten på 1800-tallet.

Eiden gård

Eiden gård ble ryddet som gårdsbruk mellom år 1000 og 1200, men den er først nevnt i skriftlig dokumentasjon omkring år 1310. Dette er trolig en av de eldste gårdene i Salen. Her som ellers i Salen kom skogbruket på midten av 1800-tallet til å ha stor betydning. Eiden gård fikk en sentral betydning for skogsdriften. Stort sett all trafikk til Saksa og videre innover fjellet til Elvdalen og Saksvatna, gikk via Eiden. Det ble avholdt kommune- og stortingsvalg for denne valgkretsen her på gården i sin tid. Gården ble fraflyttet i 1969, og brukes nå i forbindelse med jakt og fiske i området. Gården er veiløs, hovedhuset er fra 1800-tallet og er påbygd og modernisert i nyere tid.

Breksillan gård

Breksillan ligger flott til på en høyde med utsikt over Nord-sundet. Hovedhuset er fra 1849, det er 2 stabbur som sannsynlig er fra 1800-tallet og fjøset er fra 1950. Gården har hatt brygge, eldhus, gårdsVERN og oppgangssag. Det finnes så vidt rester etter tuftene til gårdskverna, etter oppgangssaga er det pilarer som står igjen i sjøen og deler av turbinen ligger der enda.

1. Hovedlåna, Seierstad gård (foto: Jenny Pauline Slåttøy) 2. Låve, Bjørum gård (foto: Geir Grøtan)
3. Stabbur, Devika gård (foto: Geir Grøtan)

Seierstad gård

Gården Seierstad var i sin tid et velkjent handelssted, hvor det både var handel og gjestgiveri. I 1787 kjøpte Gerhard William Schilliaas gården. Han var Namdalens største forretningsmann på den tiden, han drev med handel av korn, brennevin og jektefart med salg av fisk og sild. Han eide også flere egg-, dun- og fiskevær. Det eldste huset på gården, Seierstadlåna, er bygd omkring 1780. Dette var bygd som en kopi i miniatyr av Stiftsgården i Trondheim. Huset er i dag todelt, der den ene enden er omgjort, mens den andre enden er forholdsvis original. Gården har en flott autentisk jordkjeller. Disse ble brukt til lagring av mat, og var svært viktig før vi fikk kjøleskap og fryser.

Vetterhus gård

Gårdstunet inneholder hus som viser til en lang og flerfoldig aktivitet. I dag er det ikke mange gårder igjen som har eldhus, men på Vetterhus i Botnan står fortsatt det gamle eldhuset, selv om bruken av bygget har endret seg. Eldhuset ble oppsatt ca. på midten av 1800-tallet.⁶

Devika gård

Gården omtales allerede i skriftlige kilder fra 1400-tallet. Fiske var lenge hovednæringen

⁶ <https://botnanhistorielag.no/ukens-bilde-uke-33-2018-eldhuset-pa-vetterhus/>

på gården, i tillegg til andre biinntekter. I en periode tidlig på 1900-tallet ble det drevet butikk i stabburet. Fra 60-tallet har skipsklokka fra frakteskipet Righi hatt sin faste plass på buret. Klokka ble gitt som takk for god mottagelse og forpleining til gårdeierne i Devika, da skipet forliste på Folla i 1894. Devika er kanskje mest kjent som gården Olav Duun lot seg inspirere av, og som omtales som Juvika i bokserien *Juvikfolket*.⁷

Fosslandgårdene

Gårdene på Fossland kan i skriftlige kilder dateres tilbake til 1500-tallet. Dyregraver, gravhauger og andre funn i området viser at det har vært bosetting her enda lengre tilbake i tid. Fossland er delt inn i flere gårdsbruk, hvor mange av dagens bygninger kan dateres tilbake til 1800-tallet.⁸

Broum gård

Gården er av de eldste på Otterøy, og bosetningen går trolig tilbake til eldre jernalder. Det er registrert flere gravhauger i området. Broum var postgård fra 1600-tallet til det kom ny postordning i 1804. Gården omtales også i sagnet om Arnfinn og Guru, som handler om fattiggutten Arnfinn fra Finanger og rikmannsjenta Guru fra Broum. Hovedbygningen på gården ble bygget i 1880.⁹

Bjørums gård

Bjørums gård, som ligger sentralt til på Bjørums i Namsos, har sannsynligvis enkeltbygninger som kan dateres tilbake til 1700-tallet og er dermed den plassen med noen av de eldste husene i kommunen. Gården er godt vedlikeholdt og pusset opp med tanke på å bevare historien. I tilknytning til gården finnes også en allé, en tidstypisk beplantning i et slikt gårdsmiljø, og bør sikres for fremtiden.

Høknes gård

Høknes gård er en av de eldste gårdene i distriktet. Aktiviteten i området kan spores tilbake til eldre jernalder, og muligens helt tilbake til bronsealderen, 1700 – 500 f.Kr. Hele området på Høknes er interessant i et kulturhistorisk perspektiv. Det ble foretatt en større arkeologisk utgraving i området sommeren 2013. Utgravingen og enkeltfunn viser at det har vært stor aktivitet i dette området kontinuerlig i over 3000 år, kanskje enda lengre. Her er registrert dyrkingsspor, spor etter langhus, gravhauger og en bautastein. Høknes har vært et sentrum i Namdalen i flere hundre år og gården har hatt sin naturlige plass i dette sentrum blant annet som fogdegård. Driftsbygningen er sannsynligvis bygget på 1700-tallet. Stabburet er istandsatt i senere tid, blant annet med midler fra kulturminnefondet. Det er i Namsos satt lite fokus på historien før byen ble grunnlagt. I området på Høknes, og med utgangspunkt i historien rundt Høknes gård, finnes det en unik mulighet til å få løftet fram denne historien. Hele gårdsanlegget på

⁷ Aglen, Gjermund; *Otterøyboka* Bind 1, Otterøy Historielag 2005, s. 52

⁸ Aglen, Gjermund; *Otterøyboka* Bind 2, Otterøy Historielag 2012, s. 28

⁹ Aglen, Gjermund; *Otterøyboka* Bind 3, Otterøy Historielag 2019, s. 73

Høknes med låve, stabbur og hovedhus faller inn under flere av kriteriene for vern blant annet autentisitet, samfunnshistorisk, alder og tilstand.

Åsnes gård (Kulturmiljø)

Åsnes gård ble skilt ut fra Årgård, da denne ble delt mellom to brødre i 1792, plassen lå da et stykke opp i bakken på vestsida av fjorden, ikke så langt fra utløpet av Årgårdselva. Her er det fremdeles spor etter de gamle tuftene. Den store hovedbygningen på gården, slik vi ser den i dag, ble bygget på den flate grønne sletta, og minner om en tidligere storhetstid, da det var glassproduksjon på stedet. Ett av to stabburene på gården står også fremdeles. Hovedbygningen ble reist av byggmester Jakob Thoreson Li først på 1840-tallet. Den ruvende bygningen er på hele 32x9 meter, og skiller seg fra de trønderlånene som ellers er vanlig. Her var det beboelsesrom, selskapsrom, kontor og landhandleri. En periode var det også skole i huset. Plasseringen på den flate sletta var gunstig da glassproduksjonen skulle bygges opp her.

Glassverket skapte ringvirkninger for hele bygda, og det finnes mange spor etter glassverksdrifta i området rundt Åsneset. Ved til glassmeltingen ble en stor inntektskilde for bønder i distriktet, og det kan ennå finnes rester i form av dammer etter fløyting av glassved til verket. Husmannsplasser, butikk, skole, torvvei og torvmyra. Folketellingen i 1865 viser at 129 personer var bosatt under Aasnæs. Området rundt Åsnes gård trekkes frem som et verdifullt kulturmiljø i den regionale kulturmiljøplanen for Trøndelag.

Husmannsplasser:

Ennå den dag i dag kan en se rester etter husmannsplasser i utmarka. Historielagene har vært aktive i registrering og merking av disse i sine respektive deler av kommunen, men ennå står en del arbeid igjen. Et litt spesielt minne etter husmannsplasser finner en på Vassli ved Aglvatnet på Otterøy. Her lå det på slutten av 1800-tallet tre husmannsplasser. Da husmannsfamiliene gav opp drifta og utvandret til Amerika, markerte de det ved å hogge navn og årstall inn i berget på sine respektive plasser. Disse inskripsjonene finnes ennå og må sikres for fremtiden.

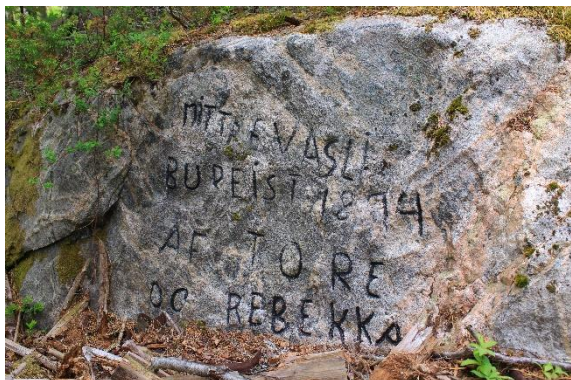
Fjellgårder:

Det er flere eldre fjellgårder i kommunen, som i dag ikke er i drift, men hvor bygningene fremdeles er bevart. Av disse kan nevnes Skatlandsstranda, Sve og Finnvollen.

Seterdrift:

Ennå kan en se spor etter mange av setrene i form av setervoller og rester etter der bygningene har stått, noen seterbygninger er også tatt vare på. Mange av disse er registrert av lokale historielag. Blant annet er det registrert rundt 60 setrer i Vesterfjellet ved Namdalseid.

1. Inskripsjon Vassli (foto: Geir Grøtan) 2. Setervei Heitømt (foto: Geir Grøtan)
3. Fossetra (foto: Geir Grøtan) 4. Høknessetra (foto: Geir Grøtan)

Fjæringsetran

Setrene tilhører Smines-gårdene. De stelte sammen i det samme eldhuset. Fjøs eide de hver for seg, men slik at hver sommer var bare ett av dem i bruk. I tillegg til eldhus og fjøs, sto det ei møssmørhytte over den grua som ligger her i dag, samt høyløe som ennå står. Seterdrifta tok slutt i 1944.¹⁰

Lundasetran

Lundasetran var ei setergrend med seks seterbol, et for hver av gårdene på Lund. Opprinnelig var det sju bruksnummer, men to av dem ble slått sammen til en gård (Aleksanderstun bestod av Gjertrud-rommet og Lars-rommet). Møssmørhytta var ei overbygd grue hvor ystinga foregikk. Der ble kvitosten tatt opp av mysa og denne ble så kokt inn til møssmør. Eldhusa lå spredt utover setervollen på hver sin teig, mens fjøsa lå samla nær utkanten av vollen. Alle krøttera gikk nemlig samla i én bøling på beite og denne plasseringa forenklet både utslipp og inntak. Setervollen var inngjerdet og høyet ble berget, gjerne ved slåttedugnad. Da kunne det være liv og røre på setervollen med slåttekarer og breiartauser og unger som fikk lov til å være med. Løene lå ved nedre kant av vollen. Siste året med seterdrift var i 1947. Da var bare to eldhus i bruk.¹¹

¹⁰ <http://www.lundinger.no/seterdrift-smineset.html>

¹¹ <http://www.lundinger.no/seterdrift-lund.html>

Setre i Vesterfjellet

En av de eldste setrene i Vesterfjellet er Heitømte. Seterretten her går helt tilbake til 1784 og setra var i drift helt fram til 1956. Masstua på Heitømte, som sannsynligvis er fra 1920-tallet, er restaurert. Pr. i dag restaureres Svartmosetran, en seter under Staven. Det er gitt tilskudd til dette arbeidet fra Norsk Kulturminnefond. To gamle seterveier er merket. Dette gjelder veien fra Bjørg til Heitømte ved Finnvollvatnet og veien fra Vengstad/Holstad til Heggdalslisetra. Begge merkingene begynner å bli tæret av tidens tann og bør opprustes.

På Granmyrhaugen og Heggdalslisetra står det også hus som vitner om seterdrifta.

Setre i Botnan

En godt bevart setervoll er Fossetra i Botnan. Her står det flere hus, og det ser ut til å være planer om å restaurere ytterligere hus på setervollen, da det ligger gammelt tømmer klar til bruk på området.

Setre i Bymarka

På Høknessetra i Bymarka står hovedhuset ennå intakt, selv om den er noe merket av tidens tann. Høknessetra ligger vest for Høknesvatnet og tilhørte tidligere Høknes gård. Setertun er setra som tilhørte Havikgården. Den eies i dag av Namsos Orienteringsklubb, og benyttes av mange på tur i marka. Her er det tilrettelagt med rastebenker, gapahuk og lekeplass.

Kverner:

Mange gårder hadde egne kvernhus i tilknytning til gården og drifta. I naturalhusholdets tid var det viktig å få kvernet eget mel til baking og derfor fantes det en god del kvernhus rundt omkring i bygda. Med strømmens inntog tok etter hvert større industrielle kverner over mye av det arbeidet som har blitt gjort på de gamle gårdskvernene. Mange lokale historielag har foretatt registreringer eller beskrevet mange gårdskverner. Slik sett finnes det en forholdsvis god oversikt over hvor det har vært slike. Fremdeles kan en også finne rester etter noen gårdskverner og kverndammer i kommunen.

Namdalsmuseet har tatt vare på og restaurert en gårdskvern fra Avløften i Botnan. På Hoddøya finnes rester av en dam i Damvatnet. I Fosslandselva på Otterøya ligger det kvernsteiner. Navn i terrenget vitner også om slik aktivitet, selv om alle spor er borte i dag. Et eksempel her er Nedre Kverntjønna og Kvernhusbekken i Bangdalen. På Åsnes gård står ennå kvernhuset intakt.

Steingarder

Bruken av steingarder har lange tradisjoner i Norge og er karakteristisk for det norske jordbrukslandskapet. Rydding av jordbruksland førte til mye stein og disse ble ofte brukt til å bygge steingarder. Steingardene markerte skillet mellom innmark og utmark og de

var også grensegjerder mellom eiendommer. På Jøa finner en rester etter steingarder på bl.a. Brakstad og i Jønvika.

1. Dåapmajaevrie (foto: Nils Roger Duna) 2. Saalenjaarke (foto: Nils Roger Duna)
3. Svømme plass Nordsunda (foto: Nils Roger Duna) 4. Dyregrav Ekorndalen (foto: Geir Grøtan)

Reindrift

Flere trekk- og flytteleier for rein krysser gjennom Namsos kommune. De tre reinbeitedistriktene Fovsen Njaarke (Fosen), Tjåhkere (Østre Namdal) og Åarjel Njaarke (Vestre Namdal) faller delvis inn under kommunegrensene. De strekker seg fra Fosen i sør til Vikna og Røyrvik i nord og over til Sverige i øst. Den samiske kulturen og reindriften forholder seg ikke til dagens kommune- eller landegrenser, men følger en lang tradisjon for å leve i pakt med naturen og følge årstidene over langt større områder. Derfor finner en mange sørsamiske kulturlandskaper med spor etter reindrift både innenfor kommunens grenser og i overgangen til andre kommuner. Dåapma og Stornesvatnet (Dåapmajaevrie), Finnvollheia (Raassje), Jektheia, området rundt Øyenskvallen (Båeriesvaerie), Klingaområdet, Otterøya, Vemundvik, Elvalandet, Ekorndalen, Lundvassdalen og Utgangsdalen og over mot Salen/Salfjella. Områdene er stort sett benyttet til vinterbeite, og kulturminnene er tilknyttet vinterbeite.

Lundvassdalen og Salfjellet (Saalenjaarke)

Lundvassdalen er en grønn og frodig dal, som har vært utnyttet intensivt, og fremdeles er i bruk som reinbeite. I området her er det funnet hellere, som ga ly for natten, og fangstlokaliteter som vitner om spor etter samisk virksomhet. Det har fra gammelt av vært drevet med tamrein i Salområdet. Dette området har tilhørt Vestre Namdal Reinbeitedistrikt. Den naturlige trekk- og flyttleia for rein går utover mot Salsnes og Smineset. Utover Smineset er det funnet mange fangstgroper,

Dåapma og Stornesvatnet (Dåapmajaevrie)

Området rundt Stornesvatnet har vært et viktig for reindriften i alle år med rike beiteområder i alle retninger, også mot Finnvollen (nordover). Det er flere gammetufter i området, også der det i dag er reindriftshytter. Merketangen i Stornesvatnet er lang og smal, og lett å sperre av. Den har sannsynligvis vært i fast bruk siden 1800-tallet og frem til midten av 1900-tallet. Det finnes også spor etter andre samle- og merkeplasser i området. En av samleplassene antas å være en melkeplass. Det er også spor etter en melkegrop i området, disse ble brukt til oppbevaring av reinmelk.¹²

Svømmeplasser

Det finnes flere svømmeplasser fra fastlandet til øyene Otterøya, Elvalandet og Jøa, eksempelvis ved Varpneset (Finnbukta), fra Finnpungen via Haukøya til Elvalandet, flere steder over Nordsunda til Elvalandet, fra Tingstad til Jøa, fra Elvalandet til Jøa og fra Finnsneset til Otterøya.

Dyregrav/fangstgrop

Fangst av dyr har lange tradisjoner. Det vitner de mange rester etter dyregraver rundt i kommunen om. Det er blant annet registrert dyregraver og fangstgroper På Smines, Jøa, Otterøya, Ekornelva i Botnan, på Statland og Namdalseid. Alle disse er datert til førreformatorisk tid og dermed automatisk fredet. Fangstgropene kan både ha samisk og norsk opphav.

¹² Pareli, Leif: *Samiske kulturminner på Nord-Fosen*, 1982

1. Ruiner Mo sag (foto: Jenny Pauline Slåttøy) 2. Sagstue Ekornøra (foto: Geir Grøtan)
3. Pælegard Lavika (foto: Geir Grøtan) 4. Spillum Dampsag og Høvleri (foto: Geir Grøtan)

Industrinæring

Rundt omkring i kommunen finnes det rester etter gammel og nyere industri. Det har vært både forsøk på, og lengre drift av mindre industriforetak. Men vi finner også spor etter større anlegg som formidler en viktig del av både den lokale, men også den nasjonale industrielle utviklingen. Under dette temaet settes det fokuset blant annet på Sagbruksvirksomhet, glassverksvirksomhet, kraft- og vannverk.

Sagbruksindustrien

Karl L. Mørkved skriver i sin bok «Skogbruk og treforedling i Namdal» at en av de første oppgangssagene i Namdalen ble etablert på Statland i 1620-årene. Det er ingen sikre kilder om dette, men en kjenner til en sag på Finnanger i 1626 og en på Statland i 1628. Det var ikke uvanlig å bygge og drive sin egen gårdssag eller bygdesag som forsynte lokalsamfunnet med byggematerialer. I dag er det ikke så mange spor igjen etter de gamle sagene, bort sett fra noen få steder. Otterøy historielag har en oversikt over slike sager i sin del av kommunen. Det har blant annet vært gårdssager i Engesvika, Fosslund, flere i Hovika blant annet i Iverdalen, Sandvika, Broum, Hamnes, Engan, Skorstad, Einstad, Fredheim, Sætervik, Hestvika, Finnanger og Survika. Før kraftverket i Sævikelva ble bygget lå det også to sagbruk like ved, men disse var noe større enn en vanlig gårdssag. Videre er det i gamle Klinga kommune både fysiske rester og minner etter mindre sagbruk flere plasser ned over Aursunda, Stangeråa, Langbakkfossen ved Solum

og Flakk. Navn i terrenget er også en dokumentasjon på en slik aktivitet, selv om det i dag ikke finnes rester igjen av aktiviteten. Sagelva på Finnanger og Saghøla i Aursunda er slike dokumentasjoner. En finner også rester etter de gamle sagdammene som sikret vatn til drifta av sagbrukene.

Opphevelsen av Sagbruksprivilegiene i 1860 var en meget viktig faktor i utviklingen av sagbruksnæringen i området, og perioden som følger er preget av teknologisk og økonomisk utvikling. Salget og produksjonen av trelast økte, og dampkraften begynte umiddelbart å erstatte vannkraften som energikilde ved sagbrukene. Noen få dampskogbruk ble faktisk tillatt etablert allerede før 1860. Tidligst ut var Wullum-bruket som kom i gang på Spillum ved Namsos i 1853. Fortrinnene med den nye teknologien var åpenbare. Dampskogbrukene kunne lokaliseres uavhengig av vannkildenes beliggenhet, gjerne i, eller ved de gamle og nye utskipningsbyene. Her var det god tilgang på arbeidskraft, og man kom nærmere markedene. Dette innebar at de tallrike vann- og turbindrevne sagene forsvant nesten helt fram mot forrige århundreskifte.

Mo sag

Ved utløpet av Moselva i Salvassdraget var det lenge sagbruksdrift. Denne virksomheten startet opprinnelig med Hende sag lengre inne i Salen. Allerede i 1720 ble det skåret 950 bord på Mo sag. I 1860-årene ble ett nytt sagbruk oppført, dette sagbruket var mer rettet mot eksport av trematerialer ut av distriktet. Det er i dag tydelige ruiner etter dette sagbruket som ble nedlagt i 1871. Sagbruksvirksomheten ble av den nye eeneieren Albert Collet flyttet til Opløfjorden i Nærøy, hvor det etter hvert ble forløperen til Salsbruket tresliperi, som kom i drift i 1905.

Ekornøra

På Ekornøra ble det etablert sagbruksvirksomhet omkring 1850 av Jakob Mikael Gjerp (eier av Hammarsøy gård). Det ble bygd ei oppgangssag med vasshjul og satt opp sagstue for mannskapet. I 1989 ble det bygd ny sag, ny dam i Ekornvatnet, et saghus i to etasjer og ny sagstue, som fremdeles står der i dag. Selve saga ble flyttet til Nusfjorden i Lofoten i 1920-åra.

Strandholmen – Vikan Trelast

I 1940 ble det etablert sagbruksdrift på Strandholmen i Vemundvik i 1940, etter at driften av Vikan Sagbruk ble flyttet fra Elvalandet. Bygninger og teknisk utstyr ble fraktet over fjorden på flåter. Driften ble utvidet, og på 1950-tallet var det på det meste 40 arbeidsplasser knyttet til «Dunabruket», som hadde trelastleveranser langs kysten helt opp til Tromsø. Bedriften ble påført store skader vinteren 1971 av orkan og av brann etter lynnedslag i 1985. Høvlerivirksomhet ble bygd opp igjen og det ble satset på produksjon av listverk. Sødra TRE drev dette i noen år etter at de kjøpte produksjonen, men la ned i 2017.

1. Kontorbygningen Spillum dampsag og høvleri (foto: Geir Grøtan) 2. Dynamitthus og kullager Bangdalsbruket (foto: Trond Prytz) 3. Kontorbygningen Bangdalsbruket (foto: Geir Grøtan) 4. Hus Ner-Bangsund (foto: Geir Grøtan)

Namsos

Det første sagbruket i byen Namsos, Namsos Dampsag, ble anlagt i 1862 av Fredrik Christian Juell og Carl August Gulbranson. Gulbranson eide store skogeiendommer i Overhalla og Grong, og hadde sikker tilgang på tømmer. Saga sysselsatte 30 til 40 arbeidere i tiårene som fulgte. En stor del av trelasten ble eksportert. Namsos Dampsag ble kjøpt av firmaet Van Severen & Co i 1901. Ole Gunerius Olsen hadde gjort store skogkjøp for firmaet allerede i 1849, og Van Severen ble en hovedaktør i sagbruks- og treforedlingsindustrien i Namdalen. En tid eide firmaet Statlandbruket, og i tillegg kjøpte det Namdalens Træsliperi på Lauvsnes i Flatanger sist på 1920-tallet. De overtok også flere sagbruk i Namsos. På det meste sysselsatte Van Severens hovedbruk i Namsos 80 mann. Bare Bangdalsbruket på Bangsund i Klinga herred var større i Namdalen. Det dukket opp flere andre sagbruk i Namsos i tiårene før og etter forrige århundreskifte. Namsos Aktiedampsag & Høvleri ble etablert i 1890. Lavikens Dampsag & Høvleri ble startet av kjøpmannen Andreas Bjerkhoel i 1897, og gikk snart under navnet Bjerkhoelbruket. I 1898 kom Bjørumsbruket i gang. Bjerkhoelbruket og Bjørumsbruket ble begge overtatt av Van Severen. I 1921 ble Ole Mørkveds sagbruk, Mørkvedbruket, startet i Namsos. Administrasjonsbygningen står enda, og en ser pælegarden i sjøen.

Spillum Dampsag & Høvleri

Spillum Dampsag & Høvleri ble etablert i 1884 av Peter Torkilsen i samarbeid med lokale skogeiere. Spillum var et middels stort bruk med sirkelsag og høvel. I 1885 var det ett av

landets 102 damsager og 93 høvlerier. Foruten trelast hadde Spillum en relativt stor produksjon av ferdighus frem til 1920-tallet. Bruksbestyreren tegnet og beregnet ferdighusene selv, og produksjonen spant fra rorbuer til villaer og skolestuer. Det ble også blant annet produsert store mengder fiskekasser for eksport.

Spillum Damsag & Høvleri er landets eneste bevarte, større damsagbruk, og ett av femten teknisk-industrielle kulturminner av nasjonal betydning i Norge. Bruket har en nær intakt produksjonslinje og infrastruktur som strekker seg fra rundstokk til utskipping av ferdigvare. Anlegget ble fredet ved vedtak av Riksantikvaren juni 2021.

Bangdalsbruket og Bangsund (Kulturmiljø)

Gjennom gravfunn og andre kulturminner vet vi at Bangsund og området rundt har hatt bosetting tilbake til yngre jernalder. I nyere tid har sagbruk og industrivirksomhet knyttet til det, lange tradisjoner på Bangsund. I 1811 ble det bygd vannsag på Flakk. Trelasten ble fløtet til Fagerholmen på Bangsund hvor den ble skipet. Bangdalens Interessentskap overtok etter hvert denne virksomheten, og bygde Bangdalsbruket på Fagerholmen i 1881. Fra 1894 ble Albert Collett eneeier av Bangdalsbruket. Han eide i tillegg tresliperiet på Salsbruket og store skog- og landeiendommer. Bangsund ble administrasjonssted for Colletts virksomhet i hele Namdal. I 1909 brant Bangdalsbruket. Det ble bygget opp igjen, og var i drift helt til 1980. På «Annersia» (Bangsundbotnet) anla Nils Kaldal et sagbruk i 1890 som senere inngikk i Bangdalsbruket. På dette området var det tidligere bygd jekter og i 1868 ble det sjø satt 2 skonnerter ved verftet som lå her. Den ene «Anna Rogde» seiler fortsatt og regnes som verdens eldste seilende fartøy av denne båttypen.

Bangdalsbruket var fram til nedleggelsen det største sagbruket nord for Dovre, med trevirket hovedsakelig fra egen skog. På det meste sysselsatte virksomheten på stedet rundt 200 personer. Det ble bygget både arbeiderboliger og funksjonærboliger tilknyttet sagbruket, bygninger som brukes som privatboliger i dag, og bruket var pådriver for å bygge nødvendig infrastruktur for stedet. Alt dette førte også med seg etablering av annen handels- og næringsvirksomhet. Blant annet Jul Johnsen skofabrikk og smedbedriften Arild Raaen. Fra begge disse bedriftene, som opphørte rundt 1960-tallet, finnes det både bygninger og gjenstander fra produksjonen.

Sagbruksminnene kan fortsatt formidle en historie om hvordan Bangsund ble bygget opp og utviklet seg. Etter selve saga står murene, og rester av sorteringsanlegget igjen. Påler rundt omkring i sjøen vitner om den store sagbruksaktiviteten, og dynamitthuset og kullageret står fremdeles i trygg avstand på andre sida av vika. Både «admissen» som administrasjonsbygningen ble kalt, bygd i 1881, og den gamle kontorbygningen bygd i 1894, står fortsatt som minner om en stolt fortid.

1. Disponentboligen Sagvika (foto: Geir Grøtan) 2. Åsnes gård (foto: Geir Grøtan)
3. Dam Storvatnet, Statland (foto: Geir Grøtan) 4. Kraftverk Storfossen, Statland (foto: Geir Grøtan)

Tøtdal

I området rundt Tøtdal lå det flere sagbruk, hvorav et eksisterer den dag i dag. Her nevnes blant annet Andreas Bruun sitt sagbruk, Mork sagbruk og Buvik sagbruk. Bortsett fra Buvik sagbruk, som fortsatt er i drift, er det lite eller ingen ting igjen av de andre sagbrukene. Der Mork sagbruk en gang sto, kan en se en stor steinhaug ved fjorden. Det skal være ballaststein fra båtene som en gang var inne der for lasting av materialer.

Statland

Gården og saga på Statland kan en følge opp gjennom årene via salgsdokumenter. I 1786 ble den solgt til Ivar Christian Sommerschild. Gården solgte han videre, men beholdt sagbrukseiendommen, Sagviken, som senere ble slått sammen med Nergården på Statland. Dette ble senere Statland Sag, som ble overtatt og drevet av familien Ekker fra 1819. Dette var starten på en aktivitet i området som har linjer helt fram til vår tid. Forutsetningen for mye av denne aktiviteten har vært elva og fjorden. Elva gav energi og fjorden åpnet bygda for markeder i Norge og verden.

Den moderne industrielle utviklingen på Statland startet med etableringen av et moderne sagbruk i Øverfossen midt på 1850-tallet. I dette sagbruket ble den første sirkelsaga i Namdalen montert. Det var drammenseren Ole Gunerius Olsen som sto bak

denne etableringen. Senere kjøpte han også Nerfossen og dermed var han eneeier av all sagbruksvirksomhet på Statland. Linjene fra denne virksomheten kan følges helt fram til etableringen av Statlandbruket i 1908. Hovedaktiviteten ble da tresliperi og sagbruk. Aktiviteten fortsatte med enkelte avbrudd fram til 1972. De eneste restene som finnes fra denne aktiviteten i dag er disponentboligen Sagvika, bygd i 1853.

Glassverksindustri

Survika

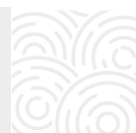
På 1800-tallet ble det etablert flere glassverk ulike steder i kommunen, hvor flere av de samme aktørene var involvert. Først Survik eller Sørviken Glassverk i 1808 på Otterøya, som det finnes lite spor etter. Survika på Otterøya er et sentralt sted i Namdalens historie. Lite av dette er igjen i Survika i dag. Predikanten Hans Nielsen Hauge knyttets tett til dette stedet fra slutten av 1700-tallet og noen år fremover. Her ble det drevet mølledrift, saltkoking, bakeri, sagbruk, trykkeri og ikke minst glassverk. I dag er det kun rester etter mølla igjen.

Årgård og Åsnes

To glassverk ble etablert i tilknytning til Årgårdselva. Det første, Holmen Glasværk ble antakeligvis etablert i 1812 og eksisterte fram til 1840. Glassverket ble bygd opp på Purkholmen, midt ute i Årgårdselva. Initiativtaker til dette glassverket var Hans Barlien, som på den tid eide Årgård. På Purkholmen hadde Hans Barlien allerede etablert et pottemakeri. En finner fremdeles spor av denne aktiviteten i dag. Det andre og største glassverket, Aasnæs Glasværk, ble etablert på gården Åsnes ved utløpet av Årgårdselva i 1813. Dette glassverket ble det mest betydningsfulle og største glassverket i hele Namdalen. Det eksisterte i 70 år fram til 1883. På 1860-tallet var det ca. 50 personer som var sysselsatt ved Aasnæs Glasværk. På Aasnæs Glasværk ble det produsert mange ulike typer flasker, kavler, vindusglass og finere glassprodukter som glasskanner og karafler. Namdalseid Kulturminnelag har tatt vare på mange gjenstander og formidler historien om glassverkene ved Årgårdselva.

Namsos

Namsos Glassverk ble etablert av Ole Gunerius Olsen og lå ved Saltbustøa på Tiendeholmen. Verket hadde seks ovner og var i drift frem til 1867 da O.G. Olsen gikk personlig konkurs. På det meste arbeidet det 80 personer på glassverket. Verket produserte vindusglass, glasskavel og medisinglass. I 1867 ble Bjørum glassverk etablert i området som i dag er Overhallsveien. Glassverket ble nedlagt i 1886. Det finnes få rester etter disse glassverkene i dag, men Namdalsmuseet har noe produksjonsutstyr som stammer fra disse.

1. Dam Storvatnet, Statland (foto: Geir Grøtan) 2. Kraftverk Storfossen, Statland (foto: Geir Grøtan) Sævik
3. Kraftværk (foto: Geir Grøtan) 4. Dam Sævik kraftverk (foto: Geir Grøtan)

Regulerte vassdrag

Tavlåa kraftstasjon

Allerede i 1907 kom kraftproduksjonen i gang med vatn fra Tavlåavatnet, og Tavlåa ble den første kraftstasjonen i Namsos. Etter hvert ble det bygget en kraftstasjon til ved Smørauga i det samme vassdraget. I tilknytning til kraftstasjonene ble det bygget en bestyrerbolig innerst i Tavlåavatnet, hvor bestyrer Klaus Thorsvik bodde med sin familie fram til 1944. Kraftstasjonen ble nedlagt i 1959 og husene ble revet og brent. I dag står blant annet grunnmuren etter bestyrerboligen og deler av den gamle rørgata igjen. Det er satt opp informasjonsskilt ved den gamle bestyrerboligen som forteller noe av historien til kraftverket.

Statlands-vassdraget

Statland-vassdraget har skaffet kraft til trelastvirksomheten helt tilbake til 1600- tallet. Det har vært flere eiere og forpaktere av vassdrags-rettighetene fram til 1909, da Elias Ekker overtok daværende sagbruk og stiftet Statlandsbruket. I 1912 ble vassdraget regulert og utbygget for elektrisk kraft til drift av sagbruk, høvleri og et nyanlagt tresliperi. Samtidig ble elektrisk lys installert i samtlige hus. Det ble bygget kraftstasjon både ved Storfossen, ved Lillefoss, og en turbin i Statlandsfossen til drift av slipeapparater. I 1928 ble kraftproduksjonen samkjørt med NTE, og i 1972 gikk rettighetene over til Statland-verftet, og etter hvert avviklet. Maskineriet er for lengst

fjernet, men Reguleringsdammen, turbinrør og bygninger er fremdeles i brukbar stand.¹³

Sevielva og Sævik kraftstasjon (Kulturmiljø)

Sævik, området ved utløpet av Sevielva har en meget interessant historie. Her finner en flere kulturminner fra ulike tidsperioder som til sammen utgjør et kulturmiljø. I en lokal sammenheng er det få områder i Namsos i dag som har en slik betydningsfull historie, og hvor det fremdeles finnes objekter igjen som kan dokumentere denne historien. Dammen, Sævik kraftstasjon og tilhørende bygninger er de mest synlige kulturminnene, og har derfor fått denne tematiske plasseringen. Under følger en gjennomgang av de ulike kulturminnene og historiene knyttet til stedet.

På Sævik har det vært kirkested siden middelalderen, og Sævik kirke sto her fra ca. 1520 til 1870. Kirka kan opprinnelig ha vært en stavkirke. Da nye Klinga kirke ble innviet i 1866 ble det slutten for Sævik kirke. Den ble solgt til en handelsmann i Namsos og satt opp som brygge i Namsos. Kirkestedet er markert med et minnesmerke.

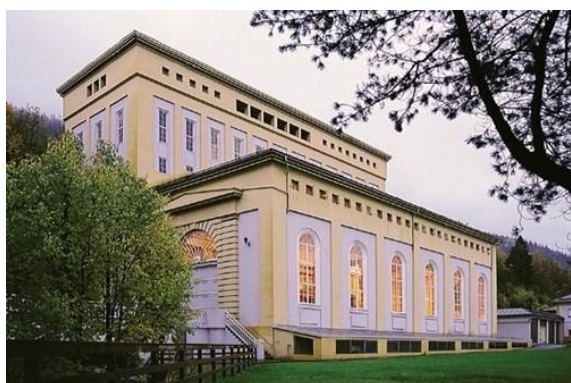
På nordside av elva rett nedenfor kirka ble en av det første oppgangssagene i Namdalen bygget. På 1700-tallet var Sæviksaga, Øversaga, den største i Namdalen. Det ble bygget enda en sag på sørsiden av elva, Nedresaga. Sagbruket ved Sevielva ble nedlagt i 1914 etter først å ha blitt ombygget til sirkelsag. Rester etter Øversaga er ennå godt synlig i terrenget. På 1920 tallet ble det etablert både et teglverk og en kalkmølle på stedet. Begge fikk forholdsvis kort levetid.

Namdalens første sparebank, Sævig Sparebank ble stiftet her i 1842. Den første sparebank i et landdistrikt nord for Trondheim. Stedet var også en av de plassene som ble foreslått som sted for plassering av det som skulle bli Namsos.

Etter at sagbruket ved Sevielva ble lagt ned overtok Klinga kommune fallrettighetene i elva og bygde en kraftstasjon som ble åpnet i 1916. Kraftstasjonen ble i 1939 solgt til Nord-Trøndelag e-verk og etter hvert nedlagt. Etter denne kraftstasjonen er det mange spor i terrenget i form av hus og installasjoner. Dammen står så godt som intakt, kraftverksbygningen i jugendstil står ennå om enn betydelig ødelagt, maskinistboligen med verksted, lager og utedo står ennå forholdsvis intakt. I tillegg til dette må nevnes at også Barstaddammen ved Barstadvatnet ble bygd for å sikre vatn til kraftstasjonen ved Sevielva. Først ble det bygget en tømmerdam med steinkar, men i 1935/36 ble den gamle dammen erstattet med en dam oppført i naturstein. Dammen står enda og er et imponerende byggverk og kulturminne. I 2013 ble området ryddet og åpnet for publikum med informasjonstavle, stier og benker. I dag preges området igjen av forfall.

¹³ Hjulstad, Ola: *Småkraftverk i Nord-Trøndelag* (1986)

1. Damm Ogntjønna (foto: Geir Grøtan) 2. Pumpestasjon Alhusvatnet (foto: Geir Grøtan)
3. Namsos Transformatorstasjon (foto: Steinar Johansen for NTE) 4. Sjørøa (foto: Geir Grøtan)

Kraftverket i Kvernbekken

I Ogntjønna på Spillumsaksla ble det bygd en dam med en rørgate ned til et lite kraftverk i Kvernbekken på Spillum. Kraftverket eksisterte fra ca. 1920 til litt ut på 1940-tallet. Kraftverket forsynte fire gårder på Spillum med kraft. Nedenfor kraftverket ble det laget en inntaksdam for en vannledning som skulle skaffe vann til Spillumsbruket. Det finnes i dag gode rester etter både kraftverket i Kvernbekken og dammen ved Ogntjønna.

Vannverksannlegget i Namsos bymark

Vannverksannlegget i Bymarka, som en finner flere spor etter i dag, forsynte Namsos by med vann fra 1874 og frem til Tavlå vannverk ble ferdigstilt i 1969. Dette var en periode hvor byens befolkning var i kraftig vekst, og med et økende behov for tilgang på vann. Anlegget ble derfor stadig utvidet og utbygd i løpet av denne perioden. I dag står fremdeles dammene og pumpehusene igjen. Det ble bygget dam i Havikvatnet, og store vannrør i jern ble gravd ned via Vassigbakken, og ned til Heimdal i Daltrøa, hvor det ble bygd et inntakshus. Vasshuset i Vassibakken står der fremdeles i dag. I perioden frem til desember 1874, da anlegget sto ferdig, var opptil 70 mann i arbeid. I 1912 ble Durmålsmyren oppdemmet med den vakre steindemningen som går der Havikvatnet er på sitt smaleste i dag. Samtidig ble det bygget en demning sør for Durmålsmyren, for at vannet ikke skulle renne sørover og ned mot Kleppen. I 1915 ble det bygget en høyere og kraftigere demning langs vestre del av vatnet. På grunn av stor vannmangel og

vannrasjonering ved årsskiftet 1918-19, ble det hasteinnkjøpt en pumpe til Langvatnet for å øke vannvolumet i Havikvatnet. I 1941-44 ble det anlagt en fast pumpestasjon ved Langvatnet. I 1951 kom det på plass pumpe i Alhusvatnet for å øke vannvolumet i Langvatnet igjen.¹⁴

Namsos transformatorstasjon

Våren 1923 stod tre nye transformatorstasjoner i Nord-Trøndelag klare til å ta imot strøm fra Follafooss, fylkesverkets første kraftverk. Den nordligste, i Namsos, ble sentral i kraftforsyningen av Namdalen. Namsos transformatorstasjon tilhører pionertiden for den organiserte elektrisitetsforsyningen i Nord-Trøndelag, som startet med etableringen av det fylkeseide Nord-Trøndelag Elektrisitetsverk i 1919. Stasjonen i Namsos hadde en sentral rolle under oppbyggingen av elektrisitetsforsyningen i Namdalen, og den er fortsatt et viktig knutepunkt i regionalnettet. Alle de tre transformatorstasjonene – i Namsos, Steinkjer og Åsen – er tegnet av Olaf Nordhagen, en av de store kraftverksarkitektene de første tiårene av 1900-tallet.

Transformatorstasjonen i Namsos er statlig listeført, noe som vi si at den er et kulturminne som anses som verneverdig av staten, men som ikke har formelt vern etter lov. Bygningen er plassert i verneklasse 2 hvilket betyr at den kan vernes i henhold til Plan og Bygningsloven lokalt eller at vernet forankres lokalt i sektoren/virksomheten i samarbeid med Riksantikvaren.

Annen industri

Vikan Sildoljefabrikk

Fabrikken ble etablert i 1913 av Christian Duna, og var i drift fram til slutten av 1980-åra. Etableringen førte til mange investeringer i Vikan med kai, produksjonslokaler, boliger og infrastruktur som elektrisitet- og vannforsyning. Etter at driften opphørte, ble anlegget kjøpt av VESO VIKAN i 1992. Fremdeles bærer stedet preg av de gamle bygningene og anleggene fra Sildeoljefabrikken.

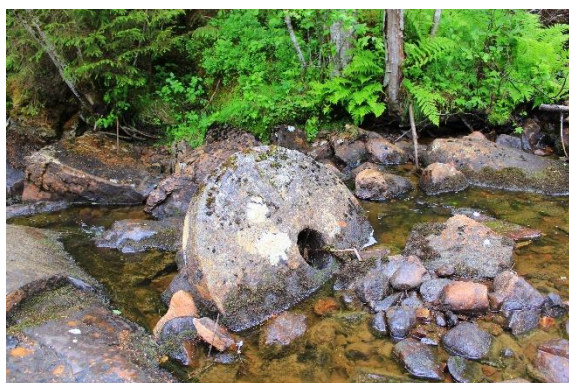
Sjøtrøa på Statland (kulturmiljø)

Bygningsmassen langs Sjøtrøa på Statland er et levende bevis på den industrielle aktivitet som en gang preget stedet. Store deler av bebyggelsen er ennå intakt og visualiserer godt et miljø med gamle arbeiderboliger, funksjonærboliger og næring i skjønne forening. Store deler av bebyggelsen er reist mellom 1860 og 1930. Dette miljøet er unikt i lokal sammenheng og bør bevares for ettertiden.

På toppen av Sjøbakken i forlengelsen av Sjøtrøa står ennå møllehuset som en del av eiendommen Fossekallen. Rester av muren til Nord-Statland konfeksjonsfabrikk kan ennå sees ved den ene gården. I dag er mange av husene her fritidsboliger.

¹⁴ Kulturminner i Namsos Bymark; 7 turer med kulturhistorisk innhold. Hefte utgitt av Bymarkas Venner

1. Namdalseid Meieri (foto: Geir Grøtan) 2. Brændtorvfabrikk på Skjærvikkorsen (foto: Stine Bjørntvedt)
3. Møllestein Høykneselva (foto: Geir Grøtan) 4. Kalkovn på Limbumyra (foto: Geir Grøtan)

Meieriet på Namdalseid

En av de første industrielle produksjonene som fikk sin etablering i Namdalseid sentrum var meieriet. Det eksisterte fra 1888 til 1970, da meieriet gikk inn i Namdalsmeieriet og ble lagt ned. Meieriet brant i 1917 og ble bombet av tyske fly i 1940. Begge gangene ble meieriet bygget opp igjen. Hovedproduksjonen etter krigen var tilsiterost med en kvote på 324 tonn på slutten. Det meste av dette gikk i eksport til Tyskland. Bygningene etter Namdalseid Meieri ble etter hvert overtatt av Eide Plast, senere Namdal Plast og drevet som plastfabrikk fram til konkurs i 2017. Meieribygningen står ennå, men den karakteristiske meieripipa ble revet for mange år siden.

Brændtorvfabrikk på Skjærvikkorsen

Under den første verdenskrig var det mangel på brensel, og import av olje og kull var stanset. Man måtte lete etter brensel innenfor landegrensene. I denne tiden ble Namdal Brændtorvfabrikk startet på Skjærvikkorsen. På Jøa er det i alt 5000 dekar sammenhengende brenntorvmyrer. Det ble kjøpt inn torvmaskiner, til drivkraft ble det brukt noen brukte lokomobiler. Fire brakker for arbeidsfolk, disponentbolig, smie og bolig for smed, lagerhus og kai ble bygd. Fabrikken ble nedlagt i 1921, men en periode under andre verdenskrig ble det igjen stukket torv her. Det gikk en jernbanetrase fra torvmyrene og ned til fjorden og kaia, som ble brukt for å frakt torva med. Det er i dag få

fysiske spor igjen etter denne driften, men det er lagt opp torvhauger til tørk for å illustrere hvordan tørkingen foregikk.

Namdalens Ullvarefabrikk

Namdalens Ullvarefabrikk ble etablert i 1913, og ble etter hvert en av de større arbeidsplassene i Namsos. Her ble det produsert garn, tepper og herrekonfeksjonsstoffer helt fram til 80-tallet, og fra basen i bydelen Vika ble varene sendt rundt om i hele landet. Namdalsmuseet har noen gjenstander og fotografier fra Ullvarefabrikk i sine samlinger. Bygningen ligger fremdeles i Vika, men er ombygget og påbygget slik at den opprinnelige bygningen ikke kan kjennes igjen.

Høknes Mølle:

Med strømmens inntog ble mølledriften vesentlig endret. De små gårdsmøllene ble etter hvert nedlagt og større industrielle møller tok over arbeidet med maling av korn. I Namsos fikk man etter hvert noen slike industrielle møller. Høknes møllebruk ble startet 21. oktober i 1894 av Isak Moe, Axel Sellæg, Elias Sellæg og Peder Høknes. Mølla ble bygd i to og en halv etasje og med en grunnflate på 126 m². Melet ble solgt fra Namdalen og nordover til Lofoten. Høknes mølle var bygdemølle til 1938 da den ble overtatt av Tormod Viken. Han drev den med elektrisk kraft fram til brannen i 1950. Den malte ca. 300.000 kg korn i året og produserte grynmel og brødmel - samt såkalt Naumamel som var et havreprodukt. Mot slutten jobbet det to personer på selve mølla, i tillegg til at en kjørte ut melet. En kan ennå se mange rester etter mølledriften langs Høykneselva, blant annet dammer og kvernsteiner.

Hundset Mølle

Hundset Mølle ble etablert som gårdskvern i 1923. Engvald Furre mente bygda burde ha en kvern drevet av elektrisitet, og i 1925 ble mølla etablert i et eget hus på den øvre side av gårdsanlegget på Hundset. Året etter ble det malt 650 sekker korn på mølla. Mølla brant i 1945 og en ny mølle ble etablert ved Tinglumssaga. Høsten 1955 brant mølla igjen og da ble det vedtatt å bygge opp den nye mølla på en tomt der vegen til Bøgset tar av fra fylkesvei 17 på Åsmyra. I august 1963 brant mølla nok en gang og en ny mølle ble etablert på samme sted. Det er i dag fortsatt mølledrift i bygningen.

Gruvdrift:

Det er spor etter forskjellig gruvedrift i kommunen. Kobberkisgruva rett sør for toppen av Høyknesfjellet daterer seg tilbake til første halvdel av 1880 årene. Prøver ble tatt ut og analyser ble gjort. Tiltaket stoppet opp på grunn av finansieringsproblemer. Nye prøver ble tatt i 1937. Svarene kom i 1939 og de viste at det var ren kobberkis i gruva. Da krigen kom ble planene lagt bort for aldri å bli tatt frem igjen. Ved foten av Sølvberget i Klinga/Bogn finnes det rester etter en sølvgruve.

På Haukøya lå det et skjerp for svovelkis ved sjøkanten som ble drevet rundt 1925. Ved Hevika finnes det rester etter en nikkelgruve fra 1880-årene og ved Holstadsve finnes

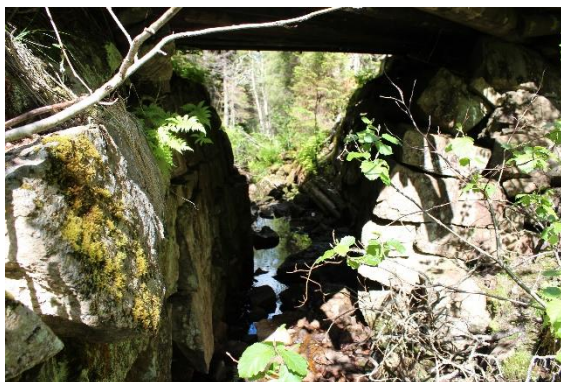
rester av en kobberkisgruve. Den siste er registrert som et arkeologisk kulturminne, men har ingen sikker datering. Det er rester etter et tydelig hull på ca. 10 meter i firkant.

Førindustriell aktivitet:

I terrenget på Namdalseid kan en finne spor etter ulike førindustrielle aktiviteter. Både funn av kolmiler og jernvinner bekrefter at det må ha foregått utvinning av jern flere steder i området. Det er registrert kullmiler for fremstilling av trekull til jernutvinning både i Ørstudalen, sør i Åsmyra, Eldnesset, Holten, Sauvdalen, Rosset, Trebostad og i Fosslia. Enkelte av navnene i utmarka viser helt klart at det her har forekommet tjærebrenning. På Rosset kalles plassen Tjurublakkmyra og i Fosslia kalles plassen Tjuruholmyra. Alle disse plassene er beskrevet å være fra førreformatorisk tid. Trekullet som ble fremstilt i kullmilene ble brukt i jernvinneanlegg for å brenne ut jern av myrmalm. Det er registrert funn av to jernvinneanlegg. Ett på Rauhylltømtet ved Liasetra og et ved Morka på Tøttedal.

Et interessant objekt er kalkovnen på Limbumyra i Fjellbyda. Denne er også datert tilbake til førreformatorisk tid. Kunnskapen om å brenne kalk kom sannsynligvis til Norge med engelske munkene i vikingtiden. Større kalkovner ble etablert rundt i Norge for å produsere kalk til bygging av klostre, kirker og festninger. De mindre kalkovnene ble brukt mer periodisk og hadde en diameter og høyde på tre til fire meter. Disse ovnene ble kalt bondeovner, og det er nok en slik en man finner rester av på Limbumyra.

1. Botnvegen (foto: Nils Roger Duna) 2. Mur Botnvegen (foto: Nils Roger Duna)
3. Veien over Havikskaret (foto: Geir Grøtan) 4. Stikkrenne Havikskaret (foto: Geir Grøtan)

Kommunikasjon og ferdsel

Ferdselsveier:

I eldre tider var det fjorden og sjøen som var hovedferdselsåren i de ytre delene av kommunen. De indre delene av kommunen var knyttet sammen av ferdselsveier som mer eller mindre har gått i de samme spor i uminnelige tider. Dette var i utgangspunktet veier bygd for gang- eller hestetransport. Samiske ferdselsårer har også vært en del av dette nettverket, hvor det blant var ferdsel over til Åsele, Jämtland og Bottniska havet i Sverige.

En av de viktigste veiene for over trehundrede år siden var postveiene. Den nordlandske post startet i 1663 og da først fikk vi et regulært system med postgang. Postveien ble holdt ved like av lokale bygdefolk, som pliktarbeid på faste veistrekninger, «roder». Fra Bjørg i Namdalseid fulgte postveien strekningen over Brattli til Bangsund/Selnes. Videre gikk posten med båt til Vik på Otterøya eller Broum, før den gikk videre over Fossland og så til Jøa.

I Namsos finner vi spor etter ferdselsveier som har blitt benyttet i ulike tider, og som til sammen formidler en historie om ferdsel i området gjennom tusen av år. En god del av de gamle veiene er restaurert og vedlikeholdt av lokale lag, mens andre igjen har

omtrent forsvunnet slik at det nesten ikke er spor etter den gamle ferdselen. Mange av ferdselsveiene som er bevart inngår i dag som en del av turstiene i kommunen.

Fjæringen (kulturmiljø)

I Fjæringen, ikke langt fra den tidligere nevnte bygdeborgen, er det gjort funn av en kavlvei, og ikke langt unna ble et båtfunn registrert i 1996. En Kavlvei er en del av en gammel vei som går over myr eller fuktige partier, og hvor det ble lagt ned trekavler som dannet en slags bru. Slike partier av veien kalles kavlvei og kan finnes godt bevart der myr senere har dekket veifaret. Bårestene stammer trolig fra en knust båt som ble etterlatt ved kavlvegen, da den ble brukt som båtdrag mellom Salvatnet og Innerfjæringen. Funnet er datert til ca. år 1000.¹⁵

Botnveien

Botnveien er den gamle ferdselsåra mellom Salsnes og Kjeldbotnet, det er trolig den eldste offentlige veien i tidligere Fosnes kommune på 6,5km. Veien var delt inn i roder og de ulike gårdene og oppsittere i området hadde vedlikeholdsansvar for hver sine roder. De gamle stikkrennene er murt av naturstein, og de står like fine og funksjonelle i dag. Dette var ferdselsåren mellom Nordsunda og Mo og Salsnes.

Nordveien

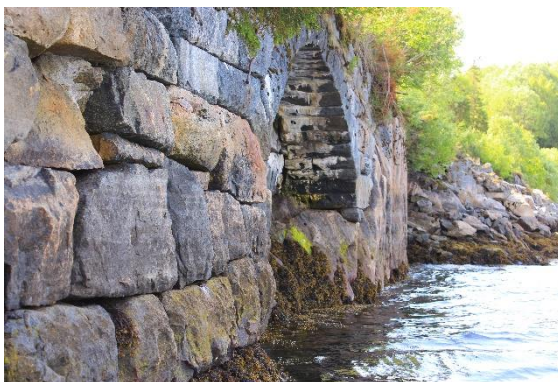
Fra Sommerschildts kart fra 1750 kan man se at det var vei fra Tranås, til Hov, videre forbi Brakstad og til Fosnes kirke. Veien fra Brakstad og til Fosnes kalles Nordveien. Denne ble brukt bl.a. som kirkevei, når de skulle til kirka på Fosnes. Det var da vanlig at de hadde med seg finklær som de byttet til underveis på turen når de nærmet seg kirka, sannsynligvis gjorde de dette når de kom til «Kvilbakkan». Deler av denne veien i dag er traktorvei, men det som er sti går på den gamle Nordvegen.

Veien over Haviskaret

Det har gått sti og hestetråk fra Bekken i Vemundvik til Havika over Haviskaret i mange hundre år. Veien vi kjenner i dag ble bygd på 1880-tallet, og fikk en mye jevnere stigning på begge sidene av Haviskaret enn på den tidligere veien. På denne veien har bygdefolket gått, ridd, kjørt hest og slede, rein og pulk, og til slutt kjørt bil. Under krigen fryktet tyskerne alliert invasjon i Vemundvik, og at de skulle ta seg til Namsos via veien over Haviskaret. De stengte derfor veien ved hjelp av utsprengte steinmasser. Like etter krigen ble veien over Haviskaret nedlagt, og all trafikk ble overført til nyveien forbi Hals. Den gamle veien over Haviskaret fremstår som autentisk med oppmurte strekninger, stabbesteiner, og steinbroer der veien krysser bekken. Det er lagt nye bruer over de gamle brukarene, som er i ferd med å rase sammen. Bymarkas venner planlegger en istandsetting av veien, men de ødelagte bruene kan by på store kostander.

¹⁵ Alsaker, Sigmund og Herje, Torunn: *Kysten vår- Namdalskysten gjennom 10 000 år*, 1999 s. 241

1. Skilt Gammelveien i Bangdalen (foto: Geir Grøtan) 2. Steinhvelvsbru Anskardveien (foto: Geir Grøtan)
3. Bangsund bru (foto: Gudrun Flatebø) 4. Dampskipbrygga Rødhammaren (foto: Geir Grøtan)

Gammelveien i Bangdalen

Veien mellom Romstad og Solum går gjennom et kulturlandskap som har vært i bruk i flere hundre år. Veien var brukt fram til dagens vei kom på 1950 tallet. Nyveien går oppå den gamle veien, men fra Romstadmoen til Aunet og fra Aunet nesten fram til Solem har gammelveien sin egen trase. En kan se veien både som den gamle holveien og som kjerrevei. Kulturminnemangfoldet en finner langs veien er interessant. Her er det husmannsplasser, og navn i terrenget som vitner om menneskelig aktivitet. Veien passerer både småbruket Bergsaunet og restene etter husmannsplassen/småbruket Høgmyrbakken. På Høgmyrbakken bodde det folk helt fram til 1920-tallet. I tillegg går veien rett forbi Likfunnmyra. Etter sagnet skal det være funnet en død same på dette stedet i 1647. Opp igjennom årene har det blitt satt opp skilt som forteller denne historien på plassen. Bangsund/Klinga historielag har ryddet og merket den gamle veien.

Namdalseid

Beliggenheten mellom to fjorder har gjort veien over Namdalseid til en viktig faktor opp gjennom historien. Allerede i vikingtiden etablerte det seg en viktig ferdselsvei over Namdalseid. For å unngå den mer usikre ruten utenfor Trøndelagskysten, valgte mange å dra båtene sine over dette eidet mellom to fjorder, og dermed spare mye tid og fare.

Denne ferdselsåren bidro høyst sannsynlig i etableringen av området rundt Elda, Dresta og Vengstad som et maktknutepunkt. Her måtte alle forbi. Postruten gikk som tidligere nevnt over Namdalseid, og den første hovedveien gikk langs samme ruta. Det har vært skystasjoner både på Elda, Berre, Årgård og Rødhammeren. Veien gikk om Kolstad, Skjerpmoen, Bøgset, Staven og Bjørg. På slutten av 1700-tallet ble veien flyttet lengre øst og delvis lagt der fylkesvei 17 går i dag, men den gikk fortsatt over Berre og Årgård.

Det er funnet rester etter den gamle veien fra før 1700-tallet flere steder på Namdalseid. Både på Hundmyra ved Grøtmo, mellom Skjerpmoen og Bøgseth og på Bersmyra mellom Bjørg og Berre er det rester etter en kavellagt hulvei. Der det er trafikkert over fastmark har det blitt en holveg over en lengde på ca. 200 m. Kavelen ligger i lett varierende dybde fra 10 cm til 30 cm. Bredden på kavelveien er ca. 2,5 m. Kavelen er lagt på forskjellig måter, men det er lagt to lag. Veien er fra førreformatorisk tid og dermed automatisk fredet.

En av de første bilrutene i Norge gikk fra Steinkjer til Rødhammeren. Der folk tidligere ble befordret med hest over Namdalseid, kunne man nå ta bil. Fra Rødhammeren gikk det dampbåt videre til Namsos. Bilruta startet i 1908 og fortsatte fram til Namsbrua i Namsos sto ferdig i 1922 og det ble helårsvei fra Steinkjer til Namsos. Ennå vises restene etter den gamle dampskipsbrygga på Rødhammeren.

Anskardveien

Anskardveien som går mellom Gryta og Rødhammeren var en del av det nasjonale vegnettet allerede på 1600-tallet – «Kongeveien», og senere en del av veinettet mellom Steinkjer og Namsos. Her har Namdalseid kulturminnelag restaurert to flotte steinhvelvbruer og satt opp en gapahuk.

Bangsund:

«Nyvegen» gjennom Bangsund sto ferdig i 1908 som en del av det store veganlegget mellom Rødhamaren og Namsos. Dermed opphørte også ferginga over Bangsundstrømmen som hadde sine røtter langt tilbake i tida. Fram til da hadde ferdselen til lands mellom Rødhammeren og Bangsund vært svært krevende.

I løpet av ca. 4 år ble det utført et stort arbeide på kort tid sett i forhold til de hjelpemidlene en hadde på den tiden. I nasjonal sammenheng var dette et stort prosjekt. Da det sto ferdig, var det et vitnesbyrd om glimrende ingeniørkunst og fremragende handverk. De nye bruene, tunnelen og store skjæringer imponerte samtiden. Tunnelen ved Kalvika var regnet som landets lengste veitunnel på den tiden. Bangsund bro, «Strømbua», ble bygget som hvelvingsbru i stein, og ble sprengt av franske soldater natten til 3. mai 1940 slik at evakueringen av de allierte styrkene kunne gjennomføres over havna i Namsos. Før vinteren var omme hadde tyskerne reparert brua. Deler av de gamle brukarene ble benyttet i den nye brua. Etter hvert som trafikken på fylkesveg 17 økte, ble det klart at brua fra 1940 ikke holdt mål. På 1980-tallet ble det derfor bygd ny bru ved siden av den gamle, som da fikk endret bruk

1. Namsbrua (foto: Geir Grøtan) 2. Tunnel Namdalsbanen (foto: Geir Grøtan)

til gang- og sykkelbru. I 2015 erstattet ny veg og tunnel den tidligere vegen i Kalvika. Mesteparten av vegen som åpnet i 1908 benyttes nå som gangveg og tursti, og formidler fremdeles en viktig del av vår nyere ferdselshistorie.

Bruer:

Namsbrua

Namsbrua ble bygd i perioden 1912 til 1922. Den erstattet da ferjeforbindelsen over Namsen mellom Strømhyldodden og Høyknesnesset. Da den sto ferdig, var det landets største bru i armert betong. Arbeidet ble betegnet som ingeniørers og arbeideres kamp med naturkreftene, hvor isgang, flom og tømmerfløting hadde gjort arbeidet svært vanskelig. Jernbetongkasser og hvelvstillas ble bygd på land og fraktet ut til betongfundamentene på flåter. Tunge løft og plassering av ulike bygningskonstruksjoner ble utført ved å utnytte flo og fjære. Arbeidet ble ledet av avdelingsingeniør Emil Astrup, og senere av overingeniør Korsbrekke. Namsbrua har fire buehvelv og overbygning i armert betong. Bruas totale lengde er 220 meter. Brua var i bruk frem til 1978, da ny bru over Namsen sto ferdig. I dag benyttes den som gang og sykkelveg. Namsbrua ble i 2002 foreslått vernet i Nasjonal verneplan for veger, bruer og vegrelaterte kulturminner. Riksantikvaren fredet brua 17. april 2008.¹⁶

Steinhvelvsbruer

I tillegg til bruene ved Anskardveien finner en steinhvelvsbruer i Vemundvik like ved fylkesveien og ved Høyknesvatnet i bymarka.

Annet:

Namdalsbanen

Namdalsbanen går mellom Namsos og Grong, og ble offisielt åpnet i 1933. I 1978 ble persontrafikken på banen nedlagt, og godstrafikken ble avviklet i 1999, på grunn av færre transporter og redusert økonomi. I dag benyttes deler av jernbanelinjen som

¹⁶ Vegvalg: Nasjonal verneplan for veger, bruer og vegrelaterte kulturminner.

turstier, blant annet deler av den populære «Brurunden» i Namsos. Jernbanetunnelen i forlengelsen av Namsbrua mot nord er også et viktig kulturminne fra jernbanetiden.

Dampskipsbrygga på Rødhammaren

Dampskipsbrygga på Rødhammaren var et viktig knutepunkt. Her var det liv og røre med fast dampskipsrute til og fra Namsos. Allerede så tidlig som i 1868 ble det opprettet dampskipsrute mellom Rødhammaren og Namsos. Rødhammaren fortsatte å være et viktig knutepunkt da den tidligere omtale bilruta fra Steinkjer til Namsos ble etablert i 1908, og fram til Namsbura sto ferdig, da det ble en naturlig avvikling av dampskipstrafikken her. I dag kan en fra sjøsiden ennå se det flotte byggverket kaianlegget en gang var.

1. Lund Grendehus (foto: Gudrun Flatebø) 2. Dun bedehus (foto: Jenny Pauline Slåttøy)
3. Namdalseid Samfunnshus (foto: Geir Grøtan) 4. Namsos Athenæum (foto: Geir Grøtan)

Kultur og Fritid

I dette kapittelet beskrives kulturminner som forteller om menneskers personlige engasjement og interesser, ofte knyttet til kultur og fritid. Kommunen har hatt og har mange aktive lag og foreninger, noen tilknyttet forsamlingshus, idrettsanlegg eller andre lokaliteter. Forsamlingshus og anlegg er viktige møtepunkt for lokalbefolkningen, og de blir brukt til både aktiviteter, arrangement, møtevirksomhet og annen sosial omgang. I tillegg finner en mange tilrettelagte steder for rekreasjon og friluftsliv hvor kulturminner og kulturmiljø utgjør en viktig del av helheten.

Forsamlingshus

Lund Grendehus

Skytterhuset, forsamlingshuset, grendehuset eller bare «opp i huset» er betegnelser som er blitt brukt om denne bygningen opp gjennom tidene.

Den delen av huset som i dag utgjør storsalen ble satt opp av tidligere Lund skytterlag i 1916. Innvielsesfesten ble holdt høsten 1916. Senere ble det bygd på med kjøkken og lillesal (1950-tallet), og til slutt scene, toaletter og legerom (1970-tallet).

Dun bedehus

Det var 2 bedehus på Jøa, disse var satt opp før forsamlingshusenes tid, og kan i så

måte betegnes som de første forsamlingshusene. Dun bedehus er et av disse, og det ble brukt i tiden før den nye kirka på Dun ble bygd (fra 1944 – 1949). Bedehus på Bergum var det andre, dette er ikke i bruk i dag.

Skytterhus på Jøa

Skytterhusene på Jøa vitner om et aktivt skytterlag. I dag er det et eldre hus og et nyere hus. I tillegg er det også blitt en ny innendørs skytebane i flerbrukshuset Fyret.

Samfunnshus

Samfunnshus er en generell betegnelse på et forsamlingshus hvor lokalene skal kunne disponeres av flere foreninger, og ellers brukes til kulturelle formål. De fleste bygges og eies av et andelslag bestående av foreninger, lag og enkeltpersoner. I noen tilfeller er de også helt eller delvis eid av en kommune. Det er samfunnshus bl.a. på Plassen (Elvalandet) og Åsly. Disse ble bygd opp av tyskerbrakker og er enda i bruk i dag. Jøa samfunnshus står på Dun, og ble i sin tid tegnet av fylkesarkitekt i Nord-Trøndelag, Georg Fasting. Fasaden er bygd om i senere tid. Bangdalen samfunnshus drives av en frivillig forening som ble stiftet allerede i 1965, med det formål å drive et samfunnshus så folket i bygda kan få et felles møtested for foreninger, lag og privatpersoner. Sentralt i Namdalseid sentrum ligger Namdalseid samfunnshus. Bygd i 1955 av betong og bindingsverk. Samfunnshuset i Namsos er omtalt under avsnittet om Namsos by.

Centrum forsamlingshus i Vemundvik.

Centrum Forsamlingshus eies av Vemundvik Huslag, og ble offisielt åpnet 19. januar 1952. Dette markerte en stor arbeidsinnsats av bygdefolket. Utgangspunktet var en tysk offisersbrakke som ble satt opp i Åkervika under krigen. Vemundvik Skytterlag kjøpte denne i 1946, og Vemundvik Huslag som ble etablert i 1948 tok på seg arbeidet med å rive offiserbrakka og bygge den om til forsamlingshus.

Namsos Athenæum

Namsos Athenæum er tegnet av arkitekt Arne Aursand, og oppført i 1957. Det er et viktig forsamlingslokale i Namsos by, og har blitt benyttet til festmiddag ved flere kongelige besøk. Da Kong Olav var på signingsferd i 1959, og da dronning Sonja var hovedtaler under markeringen av byens 150-års jubileum i 1995. Det har en autentisk fasade med særpreg, og autentisk interiør. Bygget er nå eid og driftet av Namsos Athenæum, en privat forening som ble stiftet så tidlig som 1867.

Avholdshuset på Tøtdal

Tidligere Avholdshuset på Tøtdal ble restaurert og overtatt av Tøtdal Velforening, som drifter dette som forsamlingshus i dag.

1. Namdalsmuseet (foto: Namdalsmuseet) 2. Fosnes Bygdemuseum (foto: Jenny Pauline Slåttøy) 3. Olav Duuns barndomshjem (foto: Gudrun Flatebø) 4 Gamma ved Finnburtjønn (Buvriejaevrie) (foto: Nils Roger Duna)

Museum

Felles for museene som trekkes frem her er at de i seg selv utgjør viktige kulturmiljøer hvor kulturminner fra en lengre tidsperiode er samlet, og at de alle formidler en sentral del av vår lokalhistorie.

Norsk Sagbruksmuseum

Sagbrukshistorien i Namsos (og i Norge) er godt tatt vare på ved Norsk Sagbruksmuseum som forvalter Spillum Dampsag og Høvleri. Anlegget ble fredet av Riksantikvaren i 2021. Spillum Dampsag & Høvleri omtales grundigere under temaet Industrinæring.

Namdalsmuseet

Namdalsmuseet er et friluftsmuseum like ved sentrum av Namsos. Museet ble stiftet i 1926 etter folkemuseumsmodellen som distriktsmuseum for hele Namdalen. I dag er museets hovedarbeidsfelt kulturhistorien for midtre og indre Namdal. Museet består av 24 hus. Her kan du rusle rundt på et Namdalsk gårdstun fra 1700/1800-tallet eller du kan studere de gamle skogsstuene fra siste halvdel av 1800-tallet. Her finner du de tidligere nevnte samiske bygningene som ble flyttet fra Lennamarka. På området finnes

også en liten husmannsplass, et sykehusmuseum og ikke minst storgårdslåna fra Hallvardmo i Overhalla.

Fosnes bygdemuseum

Fosnes bygdemuseum ble stiftet i 1978, og er lokalisert på Museumshaugen på Stein på Jøa, like ved det nye flerbrukshuset Fyret. Det er flere bygninger som skaper et tun, og her finnes både eldre og nyere gjenstander. Tunet består av ei skolestue som kommer fra gården Fosnes(1880-tallet), et bolighus fra Stein (1700-tallet), et stabbur fra Holvika (ca.1800-tallet) og ei vognbu som er et nybygg (1983). Dette er et viktig friluftsområde og møteplass som brukes både sommer og vinter av lokalbefolkningen. Det er Namsos kommune som eier museet og området rundt.

Olav Duuns barndomshjem

Bygningen hvor Olav Duun vokste opp er restaurert og delvis innrettet som det var mens dikteren bodde der i hans barndomsår. Dette er et viktig sted for formidling av arven etter Olav Duun, og Duun-stevnet finner sted her annethvert år. Huset tas vare på av Olav Duun-stiftinga i Namdalen. Bygningen bør ses i sammenheng med revitaliseringen av prosjektet Fotefar mot nord, og fotefaret for formidling av Olav Duuns rike som i dag er knyttet til en tursti på Brakstadaunet.

Friluftsliv og rekreasjon

Fornminnestien på Smines

I 1995 ble det opparbeidet fornminnesti på Smineset. Stien er ca. 1,8km lang. Hele området bærer preg av gammel bosetting. Langs denne stien kan man se flere gravhauger, boplasser, gårdshaug, rester fra jernvinneanlegg, bautasteiner og ei gammel nausttomt. Stien er fint opparbeidet med informasjonsskilt og holdes ved like av grendelag og grunneiere.

Kultursti på Salsnes

Ved Nordsjøen på Salsnes er det en kultursti som går gjennom verna kystgranskog, der det er flere gravhauger langs stien. Mange av gravhaugene kan dateres tilbake til jern- og bronsealderen. Stien er på omtrent 3 km og går ut til Fyret på Ryneset. Området ble dannet av en endemorene som stammer fra den siste istiden, noe man kan se på blant annet rullesteinstrendene her.

Rakkavika

Rakkavika er et naturskjønt område som er tilrettelagt for friluftsliv og fiske. Her er det 1200m med gruslagt sti som er tilrettelagt for rullestol, barnevogn, gående eller syklende. Det er flere rasteplasser med grillsteder, benker og bord. Stien har et utkikkspunkt med flott utsikt over storhavet Folla. Området har både strand, svaberg og fiskebrygge. Dette er ett populært utfartsområde hele året, både for turister og lokalbefolkningen

Gamma ved Finnburtjønnna (Buvriejaevrie)

Det samiske navnet på vannet kommer fra et samisk stabbur (buvrie) som tidligere sto på nordsiden av vannet. I tillegg var det en gamme der. Tidligere har det stått flere gammer på Østfjella og i dalene rundt omkring, et område som har vært viktig, og fremdeles er det for reindriften. Den opprinnelige gamma ble bygget av Jakop Nursfjell i 1937, etter initiativ fra bygdefolk i Botnan. Gamma som står der i dag ble satt opp og vedlikeholdes på dugnad av Botnan og omegn Historielag, og er til fri bruk for den som vil ta seg en tur i området.¹⁷

Klompenpaviljongen

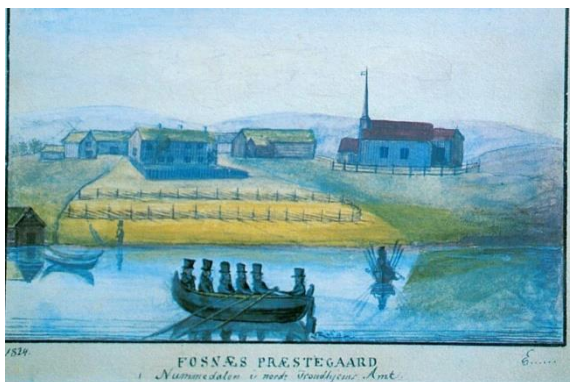
I dag kan du besøke Klompenpaviljongen, som gir et spennende utsiktspunkt på kanten av Bjørumsklompen, og en plass å søke ly for været både inne og ute. Paviljongen har blitt et formidlingssted for byhistorien, med byen som visuell bakgrunn. Bygget er i miljøvennlige kortreiste materialer, gir lite fotavtrykk i terrenget, og er demonterbar. Bygget er en gave til innbyggerne fra byens næringsliv.

Langvatnet og fritidsfiske

Fjellfiske har hatt stor betydning som matauke langt tilbake i tid. I nyere tid har fritidsfiske vært en viktig aktivitet og det er interessant å trekke fram den eneste jernbanelinjen på Namdalseid som et eksempel og bevis på dette. En gammel jernbanelinje fra gruva i Malm fikk nytt liv som redskap for enkelt å frakte båter mellom Langvatnet og Trollbotn. Prosjektet ble drevet fram av fritidsfiskere som ønsket lettere tilgang til flere vatn. Linja ligger der den dag i dag som et bevis på denne fritidsaktiviteten. Ca. 100 meter linje lagt på enkle sviller og med to akslinger for å kunne dra båter mellom de to vatna. Området rundt Langvatnet er et flott område med mange ulike kulturminner, blant annet dammen ved Langvatnet, dyregraver, jernbanelinje og vei til seteren Heitømte.

¹⁷ <https://botnanhistorielag.no/ukens-bilder-uke-14-2018-gamma-finnburtjonna-buvriejaevrie/>

1. Lund kirke (foto: Gudrun Flatebø) 2. Salen kapell (foto: Magne Bergslid/Den Norske kirke)
3. Tegning Fosnes prestegård 1824. Fosnes kommune informasjonsskriv 4. Dun Kirke (fotograf ukjent/Den Norske Kirke)

Religiøse og hellige steder

Kirker og kirkesteder

Listeførte kirker

Alle kirker bygget mellom 1650 og 1850 er listeførte. I tillegg er en rekke kirker bygget etter 1850 også listeførte. At en kirke er listeført, innebærer at den er definert som verneverdig og har nasjonal verdi. Det betyr at de skal behandles med like stor respekt som fredete kirker.

Saker som angår endringer i og ved listeførte kirker skal sendes til Riksantikvaren for uttalelse. Det vil si at Riksantikvaren skal gi faglige råd om endringer av og ved kirken og om istandsettings og vedlikeholdstiltak, men det er biskopen som fatter endelig vedtak etter kirkeloven

Lund Kirke

Lund kirke er Namdalens eldste trekirke. Den ble bygget på Kolvereid i 1658, og har blitt flyttet to ganger siden da. Først ble den flyttet til Øyster-Bogen og innviet der i 1881. Stedet er veiløst, men var på den tiden svært sentralt siden ferdselen i området

hovedsakelig gikk sjøveien. Siden ble den flyttet til Lund og vigslet som kapell i 1965. I 1997 ble den innviet som kirke.

Salen kapell

I Salen ble det reist et kapell i 1899. Kapellet ble rammet av et lynnedslag og brant ned til grunnen 22.juli 1948. Et nytt kapell ble bygget i tre og oppført i 1953 og det er det kapellet som står i dag. Dette er også ei tradisjonell langkirke bygd i trevirke. Det som er litt spesielt med dette kapellet, er at det er vrangsnudd. Vanligvis skal koret stå mot øst, men her så står det mot vest. Den gamle kirka som brant ned i 1948 sto også vendt samme veien.

Fosnes kirke, Fosnes kapell og Fosnes prestegård (kulturmiljø)

Kirkegården, kapellet og prestegården utgjør et rikt kulturmiljø. Prestegården er nok en av de eldste i distriktet og det er mange spor rundt gården som kan dateres helt tilbake til førreformatorisk tid. Det er registrert spor etter ett gårdsanlegg og mange gravhauger, deriblant en båtgrav.

Kirkene og kirkestedene var ofte plassert slik at de var lett tilgjengelig for folk flest og langs ferdselsårene. I Fosnes betydde dette at kirka lå ved sjøen, og den eldste kirka i Fosnes var i Fosnesvågen. Fra gammelt av het det Folsknarnes, Folskn er det oldnorske ordet for ly eller gjemme. Fosnesvågen ligger slik til at det var et fint skjulested mot forfølgere, vågen skjærer inn fra øst og er ei god havn. Første gangen Fosnes kirke er nevnt er i 1254. Dette var ei langkirke, bygd av trevirke med en gravkjeller under gulvet. Dette var den eldste kirka i Ytter-Namdalen etter Nærøykirka. Kirka på Fosnes har brent ned tre ganger, og i 1930 ble det reist en 4 meter høy minnestein på stedet der alteret sto i den gamle kirka. Det er i dag et lite kapell ved Fosnes gamle kirkegård.

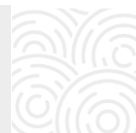
Det har vært prestegård på Fosnes fra ca.1600 – 1851, og våningshuset som står der i dag er fra 1650. Prestegården ligger like over veien fra kirkegården og kapellet. Denne gården har et unikt tun som det finnes få av i kommunen for øvrig. Det er to bolighus på gården, et stort fjøs som er bygd på i flere omganger, to stabbur, et eldhus, en brønn og et naust. Tuset har høy verneverdi og mange flotte elementer.

Dun kirke

I 1899 ble det bygd ei ny kirke på Jøa, denne ble plassert midt på øya, på Dun. Behovet for å kunne nå kirken til sjøs var ikke lenger en faktor i planleggingen av hvor den skulle ligge. Kirken brant ned i 1944, og i 1949 ble den kirka som står i dag bygget. Dagens kirke er ei tradisjonell langkirke bygd i trevirke.

Vik kirkested

Det er i dag få spor etter det gamle kirkestedet på Otterøya. Man har påvist at de tidligere kirkene på Vik sto på ei flate i åkeren sørvest for prestegårdstunet, noe under midtveis mellom prestegården og en bukt kalt Likosen. Det er opp igjennom årene her

1. Otterøy Kirke (foto: Øivind Rånes/Den Norske Kirke) 2. Klinga kirke (foto: Ole Morten Olufsen/Den Norske kirke)
3. Namdalseid kirke (foto: Ole Morten Olufsen/Den Norske Kirke) 4. Elda Kirkested (foto: Geir Grøtan)

observert skjeletter og kister (eiketreskister), blant annet ved graving av dreneringsgrøfter. Kirkegården kan på denne bakgrunn avgrenses temmelig klart, og kirkegården ser ut til å ha vært ganske stor. En laftet langkirke som trolig stammet fra 1600-tallet, ble revet da den nye Otterøy kirke sto ferdig i 1858. Et middelalderkrusifiks som antas å være fra 1200-tallet og som befinner seg i Otterøy kirke, kan være et bevis på at det har stått en kirke på stedet allerede i middelalderen. Middelalderkirkegården på Otterøya (Vik) er et automatisk fredet kulturminne.

Otterøy kirke

Otterøy kirke er en åttekantet tømmerkirke tegnet av Christian Heinrich Grosch. Kirken sto ferdig i 1858. Otterøy kirke er en listeført kirke. Det mest spesielle objektet i Otterøy kirke er en kristusfigur fra først på 1200-tallet. Kristusfiguren ble restaurert av NIKU (Norsk institutt for kulturminneforskning) i perioden 1994 – 1996. Kristus-figuren tilhører et krusifiks, men det opprinnelige korset er tapt. Dagens kors er sannsynligvis fra 1800-tallet. Den middelalderske Kristus-figuren har tilhørt minst tre forskjellige kirker på samme kirkested på Otterøy. Kristusfiguren er en av rundt 20 bevarte Kristus figurer av typen flerfarget treskulptur fra Trøndelag.

Vemundvik kirke

Vemundvik kirke er en langskipskirke i nygotisk stil. Kirken er en typetegning av Hans Ditlev Franciscus Linstow. Den ble vigslet 19. oktober 1875 og erstattet da en eldre kirke fra 1844. Den gamle kirka ble revet i 1875 for å gi plass til nykirka. På Vemundvik kirkegård finnes det en egen gravlund for de mange russiske krigsfangene som mistet livet som slavearbeidere i Namsos under andre verdenskrig.

Kommunehuset ved Vemundvik kirke bygd 1913. I dag er dette menighetshus i Vemundvik.

Namsos kirke

Namsos kirke sto ferdig i 1960, og er tegnet av Ola B. Aasness. Kirkebygget er i rektangulær form og bygget i teglstein. Dette er også et historisk kirkested hvor det har stått flere kirker tidligere. De har enten blåst ned, brent eller blitt bombet. Kirken har ingen kirkegård i tilknytning til kirkebygget.

Det er tre kirkegårder/gravlunder i Namsos; Namsos kirkegård, Høknes gravlund og Høknes kirkegård.

Sævik kirke/kirkested

Sammen med kirkestedene på Vik og Fosnes, er Sævik et av de eldste kirkestedene i kommunen. Historien til kirkestedet er beskrevet i et annet sted i planen.

Klinga kirke

Klinga kirke er en langskipskirke som sto ferdig i 1866. Kirka er tegnet av Jacob Wilhelm Nordan. Opprinnelig var kirka bygget med et høyt tårn og spir, men den tyske okkupasjonsmakten rev tårnet da det sto i veien for skytebanen til kanoner som var plassert lengre opp i Bangdalen. Klinga kirke er som Otterøy kirke en listeført kirke.

Namdalseid kirke

Namdalseid kirke, tidligere Ås kirke, ble bygget og sto ferdig i 1858. Det var en del strid om kirkestedet, før kirka endelig kunne stå ferdig. Kirken er en langkirke bygget i tre etter en tegning av arkitekt Christian Heinrich Grosch. Kirken er en listeført kirke. I tilknytning til kirka ble det i 1903 bygget en kirkestue. Kirkestua inneholder rom for presten, kjøkken og et større rom der det holdes møter, konfirmantforberedelser m.m.

Elda kirke

Det er ingen som med sikkerhet kan slå fast når den første kirka i Elda ble bygd. Den er første gang nevnt i skriftlige kilder på 1500-tallet. Trolig har Elda vært et høvdingsete allerede før år 1000. I den sammenheng er det ikke unaturlig å tenke seg at det i første omgang kunne ha vært et hedensk hov her og som etter kristningen av Norge har blitt revet og erstattet med en kirke. Elda er nevnt både i Njåls saga og i Snorre. Kirka er beskrevet som en stavkirke med svalgang rundt, med port både på nordsiden og sørsiden og med inngang i tårnet mot vest. Ca. år 1700 brant kirka, og ny kirke ble

bygget i årene 1702 til 1705. Denne kirken ble beskrevet som «.....en liten trebygning med tårn eller et slags spir». Kirken var i bruk fram til 1858, da ny kirka på Ås ble tatt i bruk. Kirkestedet har i ettertid blitt brukt som gravlund. Under brannen ca. år 1700 ble flere gjenstander reddet ut av kirka og som i dag befinner seg i kirka på Ås. Det gjelder blant annet et krusifiks, datert tilbake til ca. år 1300 og som sees på som et bevis på at det allerede på 1300-tallet lå en kirke i Elda. To andre interessante objekter er de to maleriene fra 1600-tallet «Bebudelsen og Kongens tilbedelse» og «Korsfestelsen og Oppstandelsen».

Det gamle kirkestedet i Elda er i dag markert med en informasjonstavle og en monter som inneholder den gamle altersteinen fra den katolske kirken som en gang stod der. Altersteinen ble på 1700-tallet brukt som gravstein før den ble tatt bort og funnet igjen mange år senere.

Statland Kirke og kirkegård

I 1897 ble det vedtatt å anlegge kirkegård på Statland. I 1902 ble kirkegården innviet med ferdig oppsatt klokkehus. Det ble bygd et gravkapell med to rom i 1935. I 1992 ble Statland kirke innviet. Det er en trekirke tegnet av Reidar Moholdt med i alt 140 sitteplasser.

Den Evangelisk Lutherske Frikirkes (Frikirken) kirkegård, Tøtdal

Kirkegården ble etablert i 1898 som følge av at et barn tilhørende Frikirken ikke fikk begraves på Otterøy kirkegård. Frikirken står utenfor Den Norske Kirke som et selvstendig trossamfunn. Dette kunne tidligere være en kilde til konflikt mellom den gang Statskirken og Frikirken. På Otterøy gav det seg utslag i at Frikirkens medlemmer ikke fikk begraves på kirkegården i Otterøy. Kirkegården på Tøtdal har vært i kontinuerlig bruk fram til 1995, da den siste begravelsen fant sted. I dag er det cirka 30 graver på kirkegården. Gravlunden blir godt vedlikeholdt. Ingen gravsteder er fjernet siden starten i 1898.

Sørsamiske hellige steder og graver

Grensen mellom natur og kultur er ofte flytende, og naturformasjoner kan også være kulturminner, for eksempel hellige fjell og innsjøer, naturlagde hellere eller flyttblokker i terrenget som har vært i bruk som offersteder. En finner også ulike graver og steinsettinger som markerer hellige steder.

Bjørnegrav ved Mjøsundvatnet

Bjørnen er et av de aller helligste dyrene i samiske mytologi. Bjørnen ble tradisjonelt jaktet i en jaktform som inneholdt mange ritualer. Etter en vellykket bjørnejakt og etterfølgende bjørnefest, så skulle bjørnen hedres med en begravelse. En finner en slik bjørnegrav ved Mjøsundvatnet.

1. Finn-Andreas grav (foto: Geir Grøtan) 2. Steinsetting Rapfjellet (Nils Roger Duna)

Øyenskavlen (Båeriesvaerie)

Området rundt Øyenskavlen, Båeriesvaerie på sørsamisk, er et viktig område for den sørsamiske befolkningen. Her finnes flere samiske graver. Den ene mer kjent enn den andre; gravstedet til en som ble kalt Finn-Andreas. I terrenget rundt denne steinformasjonen finnes navnet Finn-Andreas på blant annet en fjelltopp. I samme området finnes også en samisk steingrav (gierkiegaelmie).

Steinsettinger

Utover Smineset finner en flere steinsettinger. I tilknytning til den ene steinringen i området som kalles Finnheimen, ligger også det som sannsynligvis er samiske flatmarksgraver.

På Rapfjellet på Otterøya finner en flere steinformasjoner. Blant annet en offerring (sjelesijjie), og det som sannsynligvis er et røykbål.

På Moe/Brørs er det en ring av stein som med stor sannsynlighet er et samisk gravminne.

Graver

Sittegraver i Sandvika

Denne gravskikken er begrenset til noen ytterst få steder i Norden, og det er ikke funnet flere slike i Norge. I forbindelse med en utgraving i 1963 – 66 fant man et gravfelt med 24 graver på Jøa, fem av disse gravene inneholdt skjeletter som man med sikkerhet kunne konstatere at var plassert i en sittende stilling. I de fem urørte gravene ble det funnet gravgods av varierende karakter. Den grava som var rikest utstyrt tilhørte en kvinne og der fant man 59 perler. Det ble også funnet fingerring og armring i bronse, bronsespenner og beinkam. Studier av gravgodset viser at dette gravfeltet sannsynligvis var i bruk mellom 650 – 1000 e.Kr. Disse gravene er både vanlige og spesielle. Gravgodset som er funnet var vanlig i regionen, og ubrente graver var også vanlig i yngre jernalder i Namdalen. Det som er spesielt er sittestillingen, aske og skjorbrente

steiner i graven, og mangel av våpen. Det er også spesielt at gravfeltet har vært i bruk over så lang tid som ca. 300 år.

Hov og Hovsjøen

På gården Hov er det registrert 125 gravanlegg. Gårdsnavnet Hov stammer fra norrønt Hof og blir satt i sammenheng med den hedenske type gudshus kalt hov. Ved Hovsjøen er det mange gravhauger, både langhauger og rundhauger. Gården Hov ligger for øvrig ved der sittegravene, som tidligere er omtalt, ble funnet. Området blir holdt ved like ved beiting i dag.

Fossheimfunnet

Ved gården Fossheim i Klinga ble det rundt 1920 åpnet ei grav som er tidfestet til rundt år 900. Grava hadde vært en haug som var jevnet ut ved pløying og harving. Mann og kvinne var gravlagt her, sannsynligvis et par. Mannen har fått med seg våpen og gårdsredskaper i grava, mens kvinnen hadde smykker og husredskap. Av smykkene nevnes skålformede spenner, og 2 andre bronsespenner, små sølvringer og perler. 3 av perlene er laget av karneol, et mineral som kom langt østfra, India eller Persia. Ut fra tekstilfragmenter, smykkeoppsettet fra grava samt forskning knyttet til slike funn, er kvinnens drakt rekonstruert og utstilt i Namsos kulturhus. På samme funnsted skal det også ha vært minst 2 andre hauger. Disse er ikke lokalisert.

1. Skytestilling Fredriksbergsparken (foto: Gudrun Flatebø) 2. Bunkers Fredriksbergparken (foto: Gudrun Flatebø) 3. Torpedobatteri (foto: Geir Grøtan) 4. Jernkors (foto: Geir Grøtan)

Krigsminner

Under andre verdenskrig, mellom 1940 og 1945, bygget den tyske okkupasjonsmakten opp et svært omfattende forsvarsverk i området rundt Namsos og Namsenfjorden. Det finner en mange spor etter i dag blant annet i form av bunkerser, kanonstillinger, og bygninger som i dag har fått andre formål.

Bunkers og kanonstillinger i Fredriksbergparken

Fredriksbergparken strekker seg fra boligene i Fredriksberggata og oppover mot Bjørumsklompen. I parken finnes flere bunkersanlegg og skytestillinger. Fredriksbergparken har navnet sitt etter Fredriksberggården som fra gammelt av var en husmannsplass under Bjørum gård, i dag er området eid av kommunen.

En av bunkersene i Fredriksbergparken ble valgt ut som tidligere Namsos kommunes *Fotefar mot Nord*, og formidler historien om Namsos under krigen. Fredriksbergsparken er et godt utgangspunkt for å fortsette å formidle denne historien, og bør samtidig gi informasjon om det store omfanget av krigsminner i hele området. Landslaget for lokalhistorie og Namsos bys historielag har i lang tid kartlagt Namsos krigshistorie og krigsminnene, og har mye kunnskap å bidra med i den sammenheng.

Fischerleiren

Fischerleiren var en av flere tyske leirer i området. Hoveddelen av denne leiren lå på nordside av Namdalsveien og oppover mot Bjørumsgårdene. Nedover Kjærlighetsstien lå også en del av leiren, blant annet en Offisersbrakk og en ridehall. Offisersbrakk eller «Casino», som den også ble kalt, eies av Namdalsmuseet i dag, og huser blant annet verksted, utstillingslokale og kontorer.

Solneset leirsted

Solneset leirsted ble kjøpt av KFUK/KFUM i 1937. Under andre verdenskrig ble dette brukt som fangeleir, da ca. 60 russiske krigsfanger kom til Vemundvik i juni 1942. De fleste av disse ble innesperret på Solneset.

Torpedobatteriet på Ledangsvalen

Et stort torpedobatteri ble bygget i berget på Ledangsholmen, og er godt synlig fra fjorden. Inne i det omfattende anlegget finner en blant annet et overraskende moment, et veggmaleri som sannsynligvis er tegnet av en russisk krigsfange.

Jernkors på Høknes:

Ved Høyknes bru er et tysk jernkors slått inn i fjellveggen til minne om en tysk (polsk) soldat som mistet livet der.

3. HANDLINGSEDEL:

Prioriterte kulturlandskap, kulturmiljø, kulturminnetyper og kulturminner

Utvalget av kulturminner i planen oppsummeres i tabellene nedenfor, og er sortert i fire kategorier. Denne kategoriseringen er ment å forenkle og tydeliggjøre de ulike måtene å følge opp det videre arbeidet med å ta vare på, gi vern og formidle kunnskap om de ulike kulturminnene, kulturmiljøene og kulturlandskapene.

Kategori 1: Kulturminne

I denne kategorien er det tatt med kulturminner som er mer representative enn tilsvarende kulturminner, eller mer unike i lokal sammenheng. Det er ikke gjort en helhetlig vurdering av utvalget med tanke på ytterligere prioriteringer eller mangler med tanke på kulturminner som ikke er kartlagt enda. Det vil være naturlig å gjøre dette mot neste planperiode. Noen av kulturminnene er allerede registrert i Askeladden. Det er behov for at alle disse blir registrert i Askeladden, slik at de synliggjøres i offentlige karttjenester.

- Langhuset på Tranås
- Ledangsvalen boplass og barketak
- Samfunnshuset i Namsos
- Stiftsgården 1928
- Solheim skole/grendehus 1891
- Spillum skole 1900
- Salsnes skole 1953 eller før?
- Helseheimen på Bjørum
- Disponentbolig Sagvika
- Kraftverk og Dam, Ogntjønna
- Namsos transformatorstasjon
- Meieriet på Namdalseid
- Brændtorvfabrikk på Skjærvikkorsen
- Hundseth Mølle
- Kobberkisgruva, Høyknesfjellet
- Sølvgruve, Sølvberget
- Nikkelgruve, Hevika
- Kobberkisgruve, Holstadsve
- kalkoven, Limbumyra
- MK Straumingen
- Sjø-sara (follabåt)
- Bu, Moflesa
- Inskripsjon i berg, Vassli (Aglenvatnet)
- Bjørkstua (Skogskolen)
- Namsbua
- Steinhvelvbru Høyknes
- Steinhvelvbru Vemundvik
- Dampskipbrygga Rødhammaren
- Samfunnshus Namsos
- Namsos Athenæum
- Olav Duun barndomshjem
- Gamma ved Finnburtjønna (Buvriejaevrie)
- Klompenpaviljongen
- Den Evangelisk Lutherske Frikirkes (Frikirken) kirkegård, Tøtdal
- Bjørnegrav ved Mjøsundvatnet
- Torpedobatteriet på Ledangsvalen
- Jernkors på Høyknes
- Mo gård
- Saksen gård
- Eiden gård
- Breksillan gård
- Bjørum gård
- Høknes gård
- Åsnes gård
- Heitømte
- Svartmosetran
- Fossetra (Botnan)
- Høknessetra
- Setertun

Kategori 2: Kulturminnetyper

I denne kategorien inngår kulturminnetyper som vi har flere av i lokal sammenheng, og som kan beskrives i generelle termer i videre arbeid med vern og tiltak.

- Varder
- Steinsettinger
- Strandsitterplasser
- Svenskhus
- Fløytningsdammer
- Pælegarder
- Skogstuer
- Fjellgårder
- Møller
- Gårdssager
- Feste for notfiske
- Follabåter
- Bu, Naust og brygger
- gårdstun og gårdsbygninger
- Setertun og seterbygninger
- Kverner
- Steingarder
- Samiske boplasser og hellere
- Dyregrav/fangstgrop
- Ferdselsveier
- Forsamlingshus/Samfunnshus
- Krigsminner
- Kirker

Kategori 3: Kulturmiljø

Med kulturmiljø menes områder hvor kulturminner inngår som del av en større helhet eller sammenheng. Noen av kulturmiljøene i denne kategorien kan også være av regional og nasjonal verdi. Det er behov for å gjøre en verdivurdering og avgrensning av alle kulturmiljøene som inngår her. Dette vil forberede arbeidet med å gi de kulturmiljøene som vurderes som aktuelle, et vern som hensynssoner i kommuneplanens arealdel.

- Kulturminnesti Smineset
- Fjæringen (Lundsetran + Fjorangsetran)
- Hestvika
- Finnhøttan/Lendamarka/Havika
- Namsos by
- Spillum damsag og høvleri
- Bangdalsbruket/Bangsund
- Ågård og Åsnes (Purkholmen)
- Sævik
- Sjøtrøa
- Brakstad hamn
- Faksdalsjøen
- Bryggerekka Namsos
- Namdalsmuseet
- Fosnes bygdemuseum
- Kultursti på Salsnes
- Elda fornminneområde
- Langvatnet (fritidsfiske, trallebane, dam, dyregrav++)
- Fosnes kirkested og prestegård
- Vik kirkested
- Elda kirkested
- Fredriksbergparken

Kategori 4: Kulturlandskap

Kulturminner og kulturmiljø kan inngå som del av landskapets karakter. Landskap hvor påvirkningene og endringene er forårsaket av menneskenes virksomhet, kalles kulturlandskap. Både på regionalt og nasjonalt nivå foregår det et kartleggingsarbeid av verneverdige kulturlandskap. Det vil være naturlig å gjøre en grundigere kartlegging av kulturlandskap mot neste planperiode. Som med kulturmiljøene er det også behov for å gjøre en verdivurdering og avgrensning av alle kulturlandskapene som inngår her. Dette

vil forberede arbeidet med å gi de landskapene som vurderes som aktuelle, et vern som hensynssoner i kommuneplanens arealdel.

- Tranås
- Statlandsvassdaget
- Vannverksannlegget i Namsos bymark
- Lundvassdalen og Salfjellet (Saalenjaarke)
- Dåapma og Stornesvatnet (Dåapmajaevrie)
- Rakkavika
- Øyenskavlen (Båeriesvaerie)
- Hov og Hovsjøen
- Botnveien
- Nordveien
- Veien over Havikskaret
- Gammelveien i Bangsund
- Gammelveien Namdalseid
- Anskardveien med Bruer
- Gamle fylkesvei Bangsund
- Namdalsbanen

Virkemidler for vern og bevaring

Det er ulike virkemidler som kan brukes i forvaltningen av kulturminner og kulturmiljøer. Viktigst er lovverket, stortingsmeldinger og planer som legger rammer og retningslinjer for arbeidet. Under følger forslag til generelle bestemmelser til kommuneplanens arealdel (§ 11-9) og forslag til bestemmelser til arealformål (§ 11-10 og §11-11). Disse foreslås innarbeidet i Kommuneplanens arealdel, for å gi kulturminner, kulturminnetyper, kulturmiljøer og kulturlandskap et vern med hjemmel i Plan- og bygningsloven.

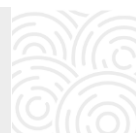
Kommuneplanens arealdel skal i nødvendig utstrekning vise hensyn og restriksjoner som har betydning for bruken av areal. Hensyn og forhold kan markeres i arealdelen som hensynssoner med tilhørende retningslinjer og bestemmelser. Det er mest aktuelt å benytte hensynssone c) *Sone med særlig hensyn til landbruk, reindrift, mineralressurser, friluftsliv, grønnstruktur, landskap eller bevaring av naturmiljø eller kulturmiljø, med angivelse av interesse.*

Det er behov for en grundigere verdivurdering og avgrensing av kulturmiljøene og kulturlandskapene i denne planen før de vurderes som hensynssoner i kommuneplanens arealdel. Under følger også forslag til retningslinjer som vil være aktuelle å bruke for hensynssone c) (§ 11-8).

Forslag til generelle bestemmelser til kommuneplanens arealdel § 11-9

Landskap

Områder med natur- og kulturverdier som er vurdert som verdifulle kulturlandskap eller kulturmiljø i kommunens kulturmiljøplan, skal ivaretas og forvaltes slik at kvalitetene i landskapet styrkes. Viktige landskapskvaliteter sikres gjennom en restriktiv holdning til inngrep. Ved oppføring av nye bygninger eller installasjoner skal det tas særskilt hensyn til plassering og utforming, for å unngå negative estetiske og miljømessige konsekvenser.

Kulturminner og kulturmiljø

Alle bygninger eldre enn 1900 skal bevares. Vedlikehold og istandsetting skal gjøres på en slik måte at materialvalg og teknikk videreføres. Tilbakeføringer må gjøres på dokumentert grunnlag. Eventuelle søknader om dispensasjon for ombygging eller riving skal forelegges den regionale kulturminnemyndigheten til uttalelse.

Bygninger som kommunen anser som verneverdige skal bevares og tillates ikke revet, unntatt ved totalskade/naturskade. For bygninger som i seg selv, eller som del av et miljø, har historisk, arkitektonisk eller annen kulturell verdi, kan kommunen kreve at det tas hensyn til disse verdiene ved endring eller oppussing av fasade. Med sikte på bevaring og/eller gjenoppretting av husets karakter kan kommunen kreve at husets takform, fasader, vinduer, dører, materialbruk og farger opprettholdes eller tilbakeføres. Om nødvendig må det utarbeides en plan som ivaretar disse hensyn. Bygninger kan på- og tilbygges såfremt dette ikke reduserer bygningens verneverdi. Eventuelle tilbygg må underordnes den eksisterende bygningen med hensyn til plassering, utforming, størrelse, materialbruk og fargebruk.

Kulturminner i utmarka som eksempel krigsminner, samiske boplasser og hellere, strandsitterplasser, setre, skogstuer, eldre ferdselsveier, fløtingsdammer, pælegarder, naust, brygger, kverner, gårdssager, steingarder, grensesteiner, varder og steinsettinger skal ikke endres eller fjernes, men bevares som historiefortellende elementer for ettertiden.

Freda kulturminner

Tiltak som berører et freda kulturminne eller dets omgivelser, skal prosjekteres og utføres slik at det har gode visuelle kvaliteter både i seg selv og i forhold til tiltakets funksjon og dets bygde og naturlige omgivelser og plassering. Tiltak som kan virke inn på automatisk freda kulturminner meldes inn til kulturminneforvaltningen, jf. Kulturminneloven § 8.

Dersom det i forbindelse med tiltak, over eller under vann, blir funnet automatiske fredete kulturminner som ikke er kjent, skal arbeidet stanses jf. Kulturminneloven §§ 8 og 9.

Forslag til bestemmelser til arealformål etter §§ 11-10 og 11-11

Bebyggelse og anlegg

Ved planlegging, utbygging og gjennomføring av tiltak skal nye bygninger og anlegg, samt endringer av eksisterende, tilpasses det bygde og naturgitte kulturlandskapet og byggeskikken på stedet.

Landbruks-, natur- og friluftsmål samt reindrift

Innenfor arealformålet landbruks-, natur- og friluftsmål og reindrift skal det legges vekt på god landskapstilpasning og stedegen byggeskikk ved oppføring av nye bygninger og anlegg. Hensynet til landskap, jordvern, kulturminner og kulturmiljøer skal ivaretas.

Dersom kommunen gir tillatelse til bygging av nytt bygg på en landbrukseiendom, skal bygningen tilpasses eksisterende bygninger i tunet gjennom volum, utforming og materialbruk.

Forslag til retningslinjer for hensynssone c) (§ 11-8)

Kulturminner og kulturmiljø skal tas vare på og utvikles som positive og identitetsskapende elementer i et helhetlig utviklingsperspektiv. Både enkelt-anlegg og bevaringsverdige områder bør sikres.

Det verdifulle kulturlandskapet skal forvaltes slik at kulturminner og kulturmiljø, biologisk verdifulle miljøer, jordbruksareal, tilgjengelighet og den visuelle opplevelsen av landskapet ivaretas.

Eksisterende bygninger skal holdes vedlike, uten vesentlige endring i materialbruk og størrelser.

Tiltak i hensynssonene skal sendes inn til regional kulturminneforvaltning til uttalelse.

Andre virkemidler for bevaring

Offentlige tilskuddsordninger og rådgiving er også viktige faktorer som er med på å sørge for bevaring og for å sikre kunnskap om hvordan man skal gå fram for å bevare et kulturminne. Den viktigste aktøren innen kulturminnevernet er eieren. Fredning eller vern gir kun begrenset beskyttelse, det aller viktigste er at eier ønsker å ta vare på kulturminnet. Å bevare et kulturminne krever gjerne både kunnskap og økonomiske ressurser. Dermed bør det tilrettelegges for at eiere kan få råd og veiledning, og kunne søke økonomiske midler til bevaring.

Kunnskap og veiledning:

Man kan få god rådgivning ved å henvende seg til bygningsvernhandverkere eller den regionale kulturminneforvaltningen. Det finnes også flere informative nettsider og bygningsvernbutikker der man kan få tak i tradisjonell maling, tapet og ulike bygningsdeler.

Norsk Sagbruksmuseum:

Norsk Sagbruksmuseum holder fremdeles produksjonen i gang på Spillum Dampsag og Høvleri. De har tatt vare på gamle profiler, og kan produsere bl.a. lister og panel til eldre hus og bygninger.

Kulturminnesøk:

Dette er en nettside hvor du finner informasjon om kulturmiljøer, kulturminner og landskap. I Kulturminnesøk finner du over 220.000 objekter. Fredete bygninger, fredete kulturmiljøer, verdensarvsteder, kirker, arkeologiske kulturminner og kulturminner under vann. Her finner du alt fra kokegroper og gravhauger, til kiosker og bensinstasjoner! Dra på kulturminnejakt i hele Norge, og utforsk kulturminnene rundt hjemstedet ditt. Kulturminnesøk driftes av Riksantikvaren og baserer seg på data fra kulturminnedatabasen Askeladden, samt bidrag fra brukere over hele landet.

www.kulturminnesok.no

Bygg og Bevar

Bygg og Bevar er et nettsted for de som ønsker å ta vare på gamle hus. Her er det artikler, fagstoff, verktøy og mange interessante temaer. Bygg og Bevar er et samarbeid mellom Klima- og miljødepartementet og Byggenæringens Landsforening.

www.byggogbevar.no

Miljøstatus

Miljøstatus et samarbeid mellom flere statlige etater. Miljødirektoratet er ansvarlig redaktør. Er finner en mye relevant informasjon reletart til Kulturmiljø og kulturminner.

www.miljostatus.no

Varsomt

Det er Interreg-prosjektet Husnyckeln som har opprettet denne nettsiden. Prosjektet har som mål å bevare og utvikle historiske kulturmiljøer i Nordens Grønne Belte gjennom formidling av kunnskap og informasjon om bygningskultur og bygningsvern.

www.husnyckeln.org

Økonomiske støtteordninger:

SMIL (Spesielle miljøtiltak i jordbruket).

Formålet med tilskuddsordningen er å ivareta natur- og kulturminneverdiene i jordbrukets kulturlandskap og å redusere forurensinga fra jordbruket. Tilskudd kan gis til bevaring av biologisk mangfold, gammel kulturmark, kulturminner eller kulturmiljø (inkl. verneverdige bygninger), eller tilrettelegging for tilgang og opplevelser i landskapet.

www.landbruksdirektoratet.no/nn/ordningar/jordbruk/tilskot-til-spesielle-miljotiltak-i-jordbruket-smil

Norsk kulturminnefond

Kulturminnefondet er en statlig tilskuddsordning for bevaring av kulturminner og kulturmiljøer. Tilskuddsordninga er rettet mot private eiere av verneverdige kulturminner og støtter alle type tiltak, som for eksempel, boplasser, bygninger, båter og

fartøy, hageanlegg, ferdselsveier og kulturlandskap. Tilskudd gis ikke til freda kulturminner. Søknader behandles fortløpende hele året.

www.kulturminnefondet.no

Stiftelsen UNI

Stiftelsen UNI er en allmenntilgjengelig stiftelse som skal støtte tiltak som verner mennesker og fortidsminner. Stiftelsen UNI støtter tiltak innen skadeverk og miljøvern, og gir blant annet også til brannsikring. Stiftelsen har løpende søknadsbehandling.

www.stiftelsen-uni.no

Norsk kulturarv

Stiftelsen Norsk kulturarv bevilger tilskudd til kulturminnevern gjennom aksjonene «Ta et tak» og «Rydd et kulturminne». «Rydd et kulturminne» er en landsdekkende aksjon rettet mot barn og ungdom under 18 år. Skoleklasser, idrettslag, speidergrupper og lignende kan søke om å delta, og mottar kr 4000,- som de kan benytte som de vil. I aksjonen kombineres praktisk arbeid med å lære om kulturarven som finnes i nærmiljøet. «Ta et tak» er et tilskudd som retter seg mot våningshus og driftsbygninger. Dette kan være verneverdig bebyggelse i byer og tettsteder eller bolighus i tilknytning til landbruk, fiske, reindrift eller jakt.

www.kulturarv.no

Fortidsminneforeningen – Kulturminner for alle

Fortidsminneforeningen gir tilskudd til kulturminnevern. Målene for tilskuddsordningen er å bidra til at færre kulturminner går tapt, styrke og ivareta tradisjonelle håndverksteknikker og sikre kulturminner som er allment tilgjengelige.

www.fortidsminneforeningen.no

Sametingets tilskuddordninger

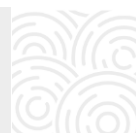
Sametinget ønsker å bidra til at samiske kulturminner synliggjøres, istandsettes og formidles som en ressurs for de samiske samfunnene og for allmennheten. Det gis tilskudd til eiere og brukere av samiske kulturminner og krigsminner i samiske landskap.

<https://sametinget.no/stipend-og-tilskudd/tilskudd/kulturminne-og-bygningsvern/>

Riksantikvarens tilskuddsordninger

Riksantikvaren har flere tilskuddsordninger der alle går til freda kulturminner. Riksantikvarens tilskuddsordning for private eiere av freda bygninger forvaltes av fylkeskommunen. Tilskudd gis til større vedlikeholdsarbeid og til istandsetting av freda kulturminner. Riksantikvaren har også tilskuddsordninger som går til skjøtsel av automatisk freda kulturminner og til fartøyvern. Også denne forvaltes av fylkeskommunen.

www.riksantikvaren.no/les-om/tilskudd

Formidling

For å få økt kunnskap om kulturminner, er et viktig tiltak å tilrettelegges for formidling i skolen, både i klasserommet og der kulturminnene er. Dette kan gjøres i samarbeid med museene som allerede formidler kunnskap om noen av kulturminnene, og i samarbeid med skolene selv. Eksempelvis har historielagene i møte foreslått nye Salsnes leirskole som et godt utgangspunkt for å formidle ulike typer kulturminner i området. Det er behov for å lage en enkel formidlingsplan for hvordan dette kan gjøres.

Mange steder i kommunen formidles informasjon om kulturminner i form av merking og skilt der kulturminnene er. Dette er det i stor grad frivillige lag og foreninger som har tatt ansvar for. Det er fremdeles kulturminner det er behov for å merke og formidle i feltet, og steder hvor det er behov for å oppgradere merking og skilting. Kommunen bør her følge opp initiativ fra lag, foreninger og lokalbefolkningen ellers. Det er de som best kjenner behovene i sine lokalmiljøer.

I 2020 gjennomførte Namsos kommune Stolpejakten som et prøveprosjekt. Det ble valgt å plassere stolper ved kulturminner, som en lavterskel formidlingsmetode. Mange av kommunes historielag bidro som medarrangører med forslag til plasseringer og informasjon om kulturminnene. Dette ga gode tilbakemeldinger både fra historielagene og de som var ute og besøkte stolpene. Historielagene som deltok, har alle meldt at de gjerne ønsker å bidra i gjennomføringen av Stolpejakten videre i kommende år.

Tiltak

Skjemaet inneholder prioriterte tiltak for perioden 2022 – 2027. Det inkluderer forslag fra de tre tidligere kulturminneplanene, og forslag som er kommet opp i løpet av denne planprosessen. Tiltakene er nummeret med det aktuelle målet for kulturmiljøfeltet som de bidrar til å nå.

Mål 1: Forvaltning og formidling av kulturminner og kulturmiljø skjer i samarbeid med kommunens innbyggere, frivillige lag og foreninger.

Mål 2: Kulturminner og kulturmiljø benyttes som ressurser i kommunens arealplanlegging og utviklingsarbeid

Mål 3: Økt kunnskap om kulturminner og kulturmiljø bidrar til innbyggernes felles identitet, stolthet og bolyst

Mål 4: Et representativt utvalg kulturminner har et formelt vern gjennom bestemmelser i kommuneplanens arealdel.

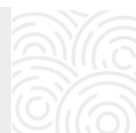
Mål 5: Kompetansen og tverrfaglig samarbeid på kulturmiljøfeltet er økt i kommunens administrasjon.

Ansvar/oppfølging:

Kultur og Inkludering = KI, Plan og byggesak = PB, Landbruk = L, Strategi og

Samfunnsutvikling = SSU, Oppvekst og opplæring = OO, Økonomi og infrastruktur = ØI

Når	Tiltak	Beskrivelse	Ansvar/ oppfølging	Samarbeid spartnere	Mål nr.	Økonomi
Fast	Årlige møter	Årlige møter med relevante lag og foreninger for å styrke samarbeidet, og legge til rette for innspill fra disse	KI	Frivillige lag og foreninger	1	
Fast	Oppfølging kulturmiljø-saker	Følge opp saker og henvendelser fra innbyggere, lag og foreninger som faller under kulturmiljøfeltet	Kommune n KI	Innbyggere, lag og foreninger	1	
Fast	Bevaring immateriell kulturarv, handlingsbåren kompetanse	Bidra til bevaring av immateriell kulturarv og handlingsbåren kompetanse etter initiativ fra andre aktører.	KI	Museet Midt, Lag og foreninger fylkeskommunen	1	
Fast	Vedlikehold og istandsetting av	Bruke SMIL-midlene systematisk for bevaring av eldre bygg.	Kommune n KI + L	Fylkeskommunen, Museet Midt, Lag	5	

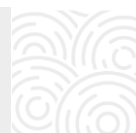

	eldre bygninger	Informere om andre tilskuddsordninger og kurs. Sette eiere i kontakt med bygningsvernhandverkere		og foreninger		
Årlig	Stolpejakten	Benytte Stolpejakten som lavterskel formidling av kulturminner i kommunen	Kommune n KI + SSU	Lag og foreninger	3	
2022	Verdivurdering kulturmiljø og kulturlandskap	Verdivurdering, avgrensning og kartfesting av kulturmiljø / kulturlandskap rettet mot kommunens arealplan (veileder Riksantikvaren)	Kommune n KI + PB	Sametinget, Saemien Sijte, Museet Midt, lag og foreninger, Fylkeskommunen	5	
2022	Registrere kulturminner i Askeladden	Kulturminner i vedtatt plan registreres i Askeladden, slik at de synliggjøres i kart som benyttes i kommunal planlegging	Kommune n KI		4	
2022	Salsnessteinen	Flytting, tilrettelegging og formidling av Salsnessteinen	Fylkeskommunen og Kommune n KI	Grunneier,	3	20 000
2022	Sævik Kraftverk	Sikre maskinistboligen ved Sævik Kraftverk, som muliggjør senere istandsetting og ny bruk av denne	ØI		2	50 000
2022	Seminar Eldreferdssårer	Bidra til seminar om ferdselsveier	KI	Fylkeskommunen, kommuner, Museet Midt, Saemien Sijte, lag og foreninger	2	
2022 /23	Istandsetting, bruer Haviskaret	For å kunne bevare bruene som kulturminner, vil det være behov for ekstra midler til istandsetting av bruer, utover Bymarkas venner sin finansiering av istandsetting	KI, ØI	Bymarkas venner, grunneiere	1	
2022 /23	Rutinebeskrivelser	Utarbeide rutiner for at kulturmiljøer ivaretas i kommunens saksbehandling	KI		5	
2022 /23	Skattefritak freda og	Utrede mulighet for fritak fra eiendomsskatt for bygninger	ØI		2	

	verna bygninger	som er fredet og/eller får et juridisk vern gjennom kommuneplanens arealdel				
2022 /23	Samiske kulturminner	Informasjonstavle på Bjørumsklompen som informerer om de tre reinbeitesitriktene som møtes like ved Namsos by, om reindriftas bruk av området og informasjon om samiske boplasser som er synlige fra stedet.	KI	Reinbeited istriktene, lag og foreninger	3	
2022 /23	Kulturmiljø Sævik	Oppfølging og tilrettelegging for involverte parter i forbindelse med utvikling av et småkraftverk, utarbeide skjøtselsplan	Kommune n KI + SSU	Etablerer småkraftverk, frivillige lag og foreninger, grunneiere, Fylkeskommunen, Riksantikvaren	1 og 2	
2022 /23	SEFRAK-registret	Befaring og oppdatering av SEFRAK registrerte bygg, fjerne bygg som er revet eller har gjennomgått omfattende endringer fra registeret	Kommune n PB		5	
2022 /23	Formingsveilederen Namsos by	Bidra i arbeidet med fornying av Formingsveileder (Ny Sentrumsplan)	Kommune n KI + PB + SSU		5	
2022 /23	Formidling av Sørsamisk kultur og kulturminner	Samarbeide med interregprosjektet Beavnardahke om formidling, og tilrettelegge lokalt	Kommune n KI + OO	Fylkeskommunen, Saemien Sijte, Beavnardahke Museet Midt, Reinbeited istriktene grunneiere	3	
2022 /23	Fotefar mot Nord: Krigsminner	Revitalisere og utvide formidlingen av Krigsminner i kommunen gjennom prosjektet Fotefar mot nord Hoved lokasjon i Fredriksbergparken	Kommune n KI + OO	Fotefar mot Nord, Fylkeskommunen, Namsos By's Historielag	3	

				grunneier e		
2022 /23	Fotefar mot Nord: Olav Duuns rike	Revitalisere og utvide formidlingen av Olav Duuns rike gjennom prosjektet Fotefar mot nord	KI + OO	Fotefar mot Nord, Fylkeskom munen, historielag	3	
2022 /23	Fotefar mot Nord: Åsnes	Utrede flytting av fotefar til plass ved Purkholmen	IK	Fylkeskom munen, historielag	3	
2022 /23	Hans Barlien Jubileum	Utrede mulighet for navngiving «Hans Barliens plass» og informasjonsskilt ifm Purkholmen, etter initativ fra historielag	IK	Fylkeskom munen, historielag	1 og 3	
2023 /24	Forvaltning Krigsminner	Utarbeide veileder for forvaltning og sikring av krigsminner i landskap (bunkers/Skytestillinger) (veileder fra Forsvarsbygg)	KI + ØI	Namsos By-s historielag , grunneier e	2	
2023 /24	Formidling av kulturminner og kulturmiljø på stedet	Lage en skilt- og formidlingsplan. Oversikt over skilt som finnes, hvor det burde vært det, og behov for oppgradering	KI	Lag og foreninger , fylkeskom munen, Museet Midt, grunneier e	3	
2023 /24	Utforske tema kystnæringer	Kartlegge og registrere kulturminner og sammenhenger, gjøre verdivurdering og et prioritert utvalg mot neste rullering av plan. Tema inkluderer: Strandsitterplasser, fartøyer, Sørsamiske båtbygging, svømmeplasser, immateriell kulturarv som båtbygging osv.	KI	Fylkeskom munen, Museet Midt, Saemien Sijte, lag og foreninger	1 og 3	
2023 /24	Utforske tema Landbrukets kulturminner	Kartlegge og registrere kulturminner og sammenhenger, gjøre verdivurdering og et prioritert utvalg mot neste rullering av plan. Tema inkluderer: husmannsplasser, fjellgårder, gårdstun, pelsdyrnæring, steingårder, setre osv.	KI + L	Fylkeskom munen, Museet Midt, Saemien Sijte, lag og foreninger	1 og 3	
2023 /24	Utforske tema Skog- og sagbruksvirks omhet	Kartlegge og registrere kulturminner og sammenhenger, gjøre verdivurdering og et prioritert	KI + L	Fylkeskom munen, Museet Midt, lag	1 og 3	

		utvalg mot neste rullering av plan. Tema inkluderer: skogstuer, fløtningsdammer, bygdesager osv.		og foreninger		
2023 /24	Utforske tema ferdsselsveier	Kartlegge og registrere kulturminner og sammenhenger, gjøre verdivurdering og et prioritert utvalg mot neste rullering av plan.	Ki	Fylkeskommunen, Museet Midt, Saemien Sijte, lag og foreninger	1 og 3	
2023 /24	Istandsette og tilrettelegge formidling ved fløtningsdam	En mindre fløtningsdam bør restaureres og brukes til pedagogisk opplegg for skoleklasser og andre interesserte. Man kan på denne måten vise frem historien om skogens betydning for kommunen	KI + OO	Museet Midt, lag og foreninger	3	

Konsekvenser

Miljømessige konsekvenser

Bevaring av kulturminner har stor verdi, og bidrar til sosial bærekraft når det gjelder å bygge opp under lokalmiljøer og bevare grendenes identitet og beboernes stedstilhørighet. Framtidas generasjoner sikres tilgang til kunnskaps- og opplevelsesverdier gjennom kulturminnene. Merverdien ved bruk av kulturminner og kulturmiljø, for eksempel i turismesammenheng, gir langsiktige og positive effekter. Opprettholdelse av kulturlandskap er viktig også for bevaring av biologisk mangfold.

I miljøsammenheng representerer eksisterende bygg en ressurs. God forvaltning tuftet på kunnskap om skjøtsel, vedlikehold og istandsetting betyr god miljøpolitikk, mens rivning av bygg og dårlig forvaltning av kulturminner gir ofte en negativ miljømessig konsekvens.

Økonomiske konsekvenser

For å kunne følge opp tiltakene som er skissert ovenfor er det en forutsetning at det er kompetanse i organisasjonen for å følge opp feltet videre.

Kulturmiljøplanen har ikke direkte økonomiske konsekvenser for private eiere av kulturminner. Bestemmelsene som planen foreslår innarbeidet i Kommuneplanens arealdel kan få betydning når bygninger skal endres. Bestemmelsene vil skape forutsigbarhet for eier og føre til en tydeligere og mer effektiv saksbehandling.

Namsos kommune har ingen tilskuddsordning til istandsetting og vedlikehold av verneverdige bygninger. Men ved å stå i kommunal kulturmiljøplan, kan det være lettere å få tilskudd fra andre instanser. I Norsk kulturminnefonds tilskuddsordning for verneverdige bygninger prioriteres søknader på istandsetting av kulturminner som er med i kommunal kulturmiljøplan. Tilskuddene til spesielle miljøtiltak i landbruket bør ses i sammenheng med utvalget i denne planen.

Riksantikvaren har oppfordret alle kommuner til å frita freda bygninger fra eiendomsskatt. Det kan være aktuelt å frita også bygninger som får juridisk vern gjennom kommuneplanens arealdel. Et fritak begrunnes da i at eiere av freda og verna bygninger ivaretar kulturhistoriske verdier på vegne av samfunnet.

Kulturminner og kulturmiljøer er ressurser i utvikling av turisme og opplevelsesnæringer.

LITTERATUR OG KILDER

- Kulturminneplan for Fosnes kommune
- Kulturminneplan for Namsos kommune
- Kulturminneplan for Namdalseid kommune
- Meld. St. 16 (2019–2020) Nye mål i kulturmiljøpolitikken
- Regional plan for kulturmiljø i Trøndelag (Høringsutkast)
- Kulturminner i Røyrvik
- Kulturminner og kulturmiljøer i Vikna
- Kulturminneplan Røros kommune
- www.lundinger.no
- www.botnanhistorielag.no
- www.riksantikvaren.no
- Aglen, Gjermund; *Otterøyboka* Bind 1 – 3, Otterøy Historielag
- Alsaker, Sigmund og Herje, Torunn: *Kysten vår- Namdalskysten gjennom 10 000 år*, 1999
- Bergsland, Knut: *Bidrag til sydsamenes historie*, Senter for samiske studier 1996
- Bymarkas Venner: *Kulturminner i Namsos Bymark*
- Duna, Nils Roger: *Samer og reindrift ved Namsenfjorden*
- Hjulstad, Ola: *Småkraftverk i Nord-Trøndelag* (1986)
- Nilsen, Liv Sigrid; *Registrering av utvalgte Kulturlandskap i Nord-Trøndelag* – Rapport nr. 3-1996
- Pareli, Leif: *Samiske kulturminner på Nord-Fosen*, 1982
- Statens Vegvesen: *Vegvalg - Nasjonal verneplan for veger, bruer og vegrelaterte kulturminner*

Vedlegg

- Sentrale bygg og byrom i gjenreisingsbyen Namsos (laget ifm ny sentrumsplan)
- Kulturminneplan for Namsos
- Kulturminneplan for Namdalseid
- Kulturminneplan for Fosnes

